

<https://jas.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Applied Sociology

E-ISSN: 2322-343X

Vol. 32, Issue 3, No.83, Autumn 2021, pp. 101-134

Received: 04.02.2020 Accepted: 28.02.2021

Research Paper

Social Capital and Suicide in Iranian Provinces

Abraham Salehabadi *

Assistant Professor, Department of Social Sciences, Payame Noor University, Iran
Salehabadi@pnu.ac.ir

Introduction:

Social capital is a complex and multifaceted structure or concept. Although it has become a pervasive subject in sociological texts; however, few studies have been conducted on its validity and explanatory value in the field of suicide. In the present study, the author tries to critically review the available resources, while presenting the results of researchers' finding and their critique and to show the relationship between social capital and suicide in the provinces of Iran. In most studies, researchers have hypothesized that the relationship between social capital and suicide is positive, and in practice, they have found that with increasing and decreasing social capital, the rate of suicide fluctuates. However, there is no consensus on the impact of social capital on suicide in Iran. Some researchers have used suicide as an indicator to measure social capital and define the relationship between suicide and social capital (regardless of the causal relationship) to establish a structural relationship between these two concepts (Bastani et al., 2014; Mohammadian et al., 2016). The structural relationship between suicide and social capital emphasizes that the two concepts are strongly interdependent at the theoretical level, and the researcher does not need to distinguish between the two. Despite such a hypothetical link between the two concepts, some argue that social capital has conflicting effects on suicide. Given the above explanations, the lack of consensus on the type of the relationship between suicide and social capital, and the reverse effect of social capital on suicide, the following research question was posed in this study: What are the effects of social capital on the rate of suicide in Iranian provinces?

Materials and Methods:

The present study tries to explain the rate of suicide based on social capital from the perspective of relational, interpretive, and causal explanations. This comparative research compares the social units (the provinces) of the research. The statistical population includes all documentary data in at least 28 provinces of Iran. It is worth mentioning that there is no specific method for measuring the reliability and validity of social capital; however, the findings extracted and derived from statistical data are more dependable than the data gathered through the surveys and attitudes.

Discussion of Results and Conclusions:

The results of the study showed that social capital had no effect on the suicide rate and its components had different relationships with the suicide rate. Social participation based on family outcomes affected and reduced the suicide rate. However, at the survey level, severing ties with relatives reduced the suicide rate (a finding different from the statistical data). The political or civic participation presented in this study in the form of electoral participation also had a

reducing effect on the suicide rate. But, at the level of triangulation, this effect was different and increased suicide. Security as another component of suicide had a reducing effect on suicide and decreased with increasing the security of suicide. The extent of the conflict, which was measured statistically, had an inverse relationship with the rate of suicide and with increasing the level of conflict in the provinces of Iran.

Some components of social capital collected at the survey and attitude levels had an unreasonable relationship with the suicide rate. The components include: 1) desire to live abroad, 2) obtaining citizenship of other countries, 3) the degree of honor of Iran's foreign policy, 4) national identity (the composite structure), and 5) the extent of participation in the war by oneself and other people.

If we want to draw the personality of the suicidal person based on the achievements of this research considering the independent variables, we can consider the suicidal person as a person who:

1. Has little social participation. He may have limited contact with relatives;

* Corresponding author

Saehebadi, A. (2021). Social capital and suicide in Iranian provinces. *Journal of Applied Sociology*, 32(3), 101-134.

2. Cannot divorce or divorce his partner and cannot run away from his family;
3. Participates less in the elections. If he/she participates in elections, he/she casts a blank ballot;
4. Has self-doubt;
5. Trusts individuals and the system;
6. Is honest or at least is not a liar;
7. Does not feel safe;
8. Does not have enough energy for conflict;
9. Does not want to live abroad.

Keywords: Social Capital, Suicide Rate, Participation, Security, Trust.

References:

- Abazari, Y. (2008) *Sociological reason*. Tehran: New Plan Publishing (in Persian).
- Abdollahi, M., & Mousavi, M. (2007) Social capital in iran: current situation, future perspectives and possibility of transition. *Journal of Social Welfare*, 6 (25), 195-234 (in Persian).
- Abdollahi, M. (2007) Issues and strategies for measuring and analyzing social capital in iran. *Social Sciences Quarterly (Allameh Tabataba'i University)*, (38), 31-57 (in Persian).
- Aboutorabi Zarchi, F. (2010) *Social capital and suicide, proceedings of the national conference on suicide*. Tehran: Sociologists Publication (in Persian).
- Ahmadi, H., & Aboutorabi Zarchi, F. (2012) A study of the relationship between social capital and suicide rate in the provinces of the country. *Social and Cultural Strategy Quarterly*, 1 (2), 63-79 (in Persian).
- Akhavan Kazemi, M. (2010) *Social capital and suicide (with emphasis on ilam province)*. Proceedings of the National Conference on Suicide. Tehran: Sociologists publication (in Persian).
- Aliverdina, A., Rezaei, A., & Piroo, F. (2011) Sociological analysis of students' tendency to suicide. *Journal of Applied Sociology (University of Isfahan)*, 22 (4), 1-18 (in Persian).
- Amini Rarani, M., Mousavi, M., & Rafiei, H. (2011) The relationship between social capital and social health in Iran. *Social Welfare Quarterly*, 11 (42), 203-228 (in Persian).
- Atkinson, J. M. (1968) On the sociology of suicide. *The Sociological Review Journal*, 16 (1), 83-92.
- Bastani, A., & Razmi, M. J. (2014) Determining and ranking social capital in the provinces of iran using indirect methods. *Social Welfare Quarterly*, 14 (55), 45-77 (in Persian).
- Behzad, D. (2002) Social capital for promoting mental health. *Social Welfare Quarterly*, 2 (6), 3-53 (in Persian).
- Blaikie, N. W. H. (2010) *Designing social research*. Translated by Hassan Chavoshian. Tehran: Ney Publication (in Persian).
- Bodun, R. (1990) *Sociological methods*. Translated by Abdolhossein Nikgozar. Tehran: Islamic Revolution Publishing and Education Organization (in Persian).
- Boudon, R. (1991) *The social logic, social problem analysis method*. Translated by: Abdolhossein Nikogohar. Tehran: Javidan Publication (in Persian).
- Boudon, R. (2004a) *Studies in the works of classical sociologists (Vol. 1)*. Translated by Baqer Parham. Tehran: Markaz Publication (in Persian).
- Boudon, R. (2004b) *Studies in the works of classical sociologists (Vol. 2)*. Translated by Baqer Parham. Tehran: Markaz Publication (in Persian).
- Boudon, R. (2015) *Why do intellectuals not like liberalism?*. Translated by Morteza Mardaha. Tehran: Minavi Kherad Publication (in Persian).
- Boudon, R., & Bourricaud, F. (1989) *A critical dictionary of sociology*. University of Chicago Press.
- Boudon, R., & Bourricaud, F. (2006) *A critical dictionary of sociology*. Translated by Abdolhossein Nikgozar. Tehran: Contemporary Culture (in Persian).
- Bukharaie, A., & Mirzaei, A. (2015) Meta-analysis of suicide studies in ilam province. *Journal of Ilam Culture*, 46-47, 115-134 (in Persian).
- Chalabi, M. (1996) *Sociology of order*. Tehran: Ney Publication (in Persian).
- Chalabi, M., & Mobaraki, M. (2005) Analysis of the relationship between social capital and crime at the micro and macro levels. *Journal of Iranian Sociology*, 6 (2), 3-44 (in Persian).
- Dini-Turkmani, A. (2006) Explaining the decline of social capital. *Social Welfare Quarterly*, 6 (23), 147-171 (in Persian).
- Hamshidiha, Gh., & Gholipour, S. (2010) Modernity and suicide of lak women and girls. *Study of Social Problems in Iran*, 1 (1), 79-106 (in Persian).
- Hyderabad, A., & Salehabadi, A. (2017) Social capital and development in the provinces of Iran. *Iranian Journal of Social Development Studies*, 9 (2), 53-53 (in Persian).
- Jalilian, A. B. (2013) *Recognizing the relationship between social network and female suicide attempt in Islamabad-e-Gharb*. M.Sc. Thesis, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'ei University (in Persian).
- Kazemipour, A. M. (2004) *Social capital in iran, secondary analysis of surveys 1974-2003, ministry of culture and islamic guidance*. Tehran: Office of National Plan (in Persian).
- Khanzadi, A., Moradi, S., & Heydarian, M. (2015) Investigating the impact of economic uncertainty on suicide rate in iran in the framework of a socio-economic approach. *Journal of Economic Sociology and Development*, 5 (2), 41-71 (in Persian).
- Kitsuse, J. I., & Cicourel, A. V. (1963) A note on the uses of official statistics. *Journal of Social Problems*, 11 (2), 131-139.
- Little, D. (1994) *Explanation in social sciences*. Translated by Abdolkarim Soroush. Tehran: Sarat Publication (in Persian).
- Madanighofarkhi, S. (2004) Gender consequences of social capital destruction, faculty of social sciences, University of Tehran. *Letter of Social Sciences Journal*, 11 (23), 7-34 (in Persian).
- Mehri, N. (2011) Poverty analysis in social sciences research in Iran. *Journal of Social Research*, 4 (11), 149-170 (in Persian).
- Mohammadian Mansour, P. (2016) *The impact of government size on social capital in the provinces of Iran*. PhD Thesis of Lorestan University (in Persian).
- Mohammadian Mansour, P., Jafari, M., & Mehregan, N. (2018) The impact of government size on social capital in the provinces of Iran. *Quarterly Journal of Economics and Modeling*, 9 (33), 55-87 (in Persian).

- Moradi, A., Akbari-Zardkhaneh, S., Cheraghi, F., & Fooladvand, K. (2008) The effect of family and social support on student suicide. *Journal of Family Research Quarterly*, 5 (1), 487-502 (in Persian).
- Mousavi, S. I., & Afzali, M. (2016) *A study of the relationship between social capital and the anomic suicide pattern among women suicidal attempts*. Fifth International Conference on Psychology and Social Sciences, Tehran: Mehr Ishraq Conference (in Persian).
- Musainejad, A. (2010) *Women and suicide: towards a model for explaining women's suicide in Ilam*. Tehran: Sociologists Publication (in Persian).
- Norris, P., & Inglehart, R. (2008) *Sacred and customary: religion and politics in the world: exploring the religious and non-religious societies of the world*. Translated by Maryam Veter. Tehran: Kavir Publication (in Persian).
- Panaghi, L., Ghahari, Sh., Ahmadabadi, Z., & Yousefi, H. (2008) Spouse abuse and mental health: the role of social support and coping strategies. *Journal of Iranian Psychologists Quarterly*, 5 (17), 69-79 (in Persian).
- Rafipour, F. (2008) *Development and contradiction, an attempt to analyze the causes of the emergence of the islamic revolution and social problems of Iran*. Tehran: Publishing Corporation (in Persian).
- Research Center of the Islamic Consultative Assembly (2015) *Investment security monitoring by provinces and areas of work*. Tehran: Deputy of Economic Research Office.
- Rezaian, M. (2012) Comparison of the statistics of the ministry of health with the statistics of the statistics center of Iran on registered suicide cases in Iran." *Journal of Health System Research*, 8 (7), 1190-1196 (in Persian)
- Rezaian, M. (2017) Report of the 29th congress of the international association for suicide prevention. *Journal of Rafsanjan University of Medical Sciences*, 16 (6), 491-492 (in Persian).
- Root, M. (2010) *Philosophy of social science: The methods, ideals and politics of social inquiry*. Translated by Mohammad Shojaeen. Tehran: Cultural and Social Studies Research Center (in Persian).
- Ryan, A. (1993) *The philosophy of the social sciences*. Translated by Abdolkarim Soroush. Tehran: Sarat Publication (in Persian).
- Salehabadi, A. (2010) *Study of the causes of suicide of married housewives in Ilam*. Tehran: Sociologists Publication (in Persian).
- Salehabadi, A. (2017) *The logic of iranian political sociologists*. Tehran: Kavir Publication (in Persian).
- Shabani, A., & Soleimani, M. (2009) Measuring and ranking the level of social capital in the provinces of the country. *Bi-Quarterly Journal of Islamic Economic Studies*, 1 (2), 19-195 (in Persian).
- Sharipour, M. (2001) Erosion of social capital and its consequences. *Letter of the Iranian Sociological Association*, 1 (3), 101-112 (in Persian).
- Mokhber Dezfuli, M. R. (2016) *Statistical yearbook of culture and science*. Tehran: Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution (in Persian).
- Stones, R. (Ed.) (2000) *Key sociological thinkers*. Translated by Mehrdad Mirdamadi. Tehran: Markaz Publication (in Persian).
- Taliban, M. R. (2020) Religiosity and the potential of political protest. *Journal of Social Problems of Iran*, 11 (1), 143-176 (in Persian).
- Tavakoli, Kh. (2010) *A study of the relationship between types of social capital and suicide in the provinces of Iran*. Tehran: Sociologists Publication (in Persian).
- Zahedi, M. S. (2002) Quine and analytical propositions. *Matin*, 14, 57-74. (in Persian).
- Zivari Tabatabai, A. Q. (2010) *A study of the factors affecting suicide attempt with emphasis on social support, faculty of social sciences*. MA Thesis, Allameh Tabatabaei University, Tehran (in Persian).

<http://dx.doi.org/10.22108/jas.2021.121462.1868>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.20085745.1400.32.3.5.5>

سرمایه اجتماعی و خودکشی در استان‌های ایران

ابراهیم صالح‌آبادی* ، استادیار، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام‌نور، ایران

Email: salehabadi@pnu.ac.ir

چکیده

سرمایه اجتماعی به‌منزله مفهومی پیچیده و چندوجهی، در متون جامعه‌شناسی به موضوعی فراگیر و متبیین تبدیل شده است؛ ولی درباره اعتبار و ارزش تبیین‌کنندگی آن در حوزه خودکشی کمتر مطالعه شده است. این مقاله سعی دارد با مرور انتقادی منابع در دسترس، ضمن ارائه نتایج پژوهش‌های پژوهشگران و نقد آنها، رابطه سرمایه اجتماعی با خودکشی در استان‌های ایران را نشان دهد. روش پژوهش، تطبیقی درون‌کشوری است. عام‌ترین نتیجه به‌دست‌آمده از مرور ادبیات سرمایه اجتماعی در ایران، اجماع‌نداشتن پژوهشگران درباره شاخص‌های سرمایه اجتماعی در ایران است. پژوهش نشان داد رابطه مفروض بین میزان خودکشی و سرمایه اجتماعی در ایران، با چالش‌های متعددی روبه‌روست. هرچند بین میزان خودکشی و برخی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی رابطه وجود دارد، با کلیت سرمایه اجتماعی رابطه مشخص و پایا ندارد. ضرایب همبستگی بین اعتماد و میزان خودکشی نشان می‌دهند نسبت بین این دو، برخلاف نظریه سرمایه اجتماعی است؛ به این معنا که در بدترین حالت، با افزایش اعتماد به نهادها (اعتماد نهادی) میزان خودکشی افزایش می‌یابد و در خوش‌بینانه‌ترین حالت، رابطه معکوسی (فرض و پیش‌بینی مطابق این نظریه) بین آنها وجود ندارد و این یافته با فرض و پیش‌بینی نظریه سرمایه اجتماعی مغایرت دارد.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، میزان خودکشی، مشارکت اجتماعی، امنیت، ایران

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

* نویسنده مسؤول

صالح آبادی، ا. (۱۳۹۹). «سرمایه اجتماعی و خودکشی در استان‌های ایران»، جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۲(۳): ۱۰۱-۱۳۴.

2322-343x / © 2021 The Authors. Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/jas.2021.121462.1868>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.20085745.1400.32.3.5.5>

مقدمه و بیان مسئله

سرمایه اجتماعی، مفهومی فرارشته‌ای است که در چند دهه اخیر به منزله یکی از مهم‌ترین مباحث، جایگاه نظری مهمی میان پژوهشگران ایرانی یافته است و بسیاری از پژوهشگران رشته‌های علوم انسانی، از روان‌شناسی و جمعیت‌شناسی گرفته تا اقتصاد و علوم پزشکی، به آن توجه کرده‌اند. ویلکینسون در سال ۱۹۹۶ این مفهوم را وارد حوزه سلامت عمومی کرد. او و همکارانش دریافتند ارتباط تنگاتنگی بین اعتماد اجتماعی و مرگ‌ومیر در آمریکا وجود دارد (Wilkinson et al., 1998؛ به نقل از امینی‌رانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۰۸). از آن زمان، پژوهشگران درباره ارتباط بین سرمایه اجتماعی با سلامت جسمی و روانی در دو سطح فردی و اجتماعی بررسی‌هایی انجام دادند. آنها در بیشتر مطالعاتشان، رابطه بین سرمایه اجتماعی و آسیب‌های اجتماعی را به لحاظ نظری، مثبت فرض کرده‌اند و در کارهای عملی و تجربی به این نتیجه رسیده‌اند که با افزایش و کاهش سرمایه اجتماعی، سطح و میزان آسیب‌های اجتماعی نیز دچار نوساناتی می‌شود (چلبی و مبارکی، ۱۳۸۴؛ بهزاد، ۱۳۸۱). این گزاره به ظاهر درست، در ایران کمتر محل چالش بوده است (حیدرآبادی و صالح‌آبادی، ۱۳۹۶) و بیشتر پژوهش‌هایی که متبیین آنها سرمایه اجتماعی است، به تأثیر مثبت آن بر پدیده‌های دیگر به‌طور نظری اذعان و در سطح تجربی تلاش می‌کنند برای چنین نظریه‌هایی مؤیداتی تهیه کنند و این، جریان مسلطی است که در بخش پژوهشی کشور حکم فرماست. با شیوع و گسترش بی‌رویه (اپیدمی) روش فراتحلیل در ایران^۱، بعد انتقادی و چالش‌برانگیز علم نیز در هاله‌ای از ابهام قرار گرفته و بیشتر پژوهش‌ها به سمت تأییداتی حرکت کرده‌اند و جنبه تولیدی آن در بعد نظری و تجربی ضعیف شده است؛ به گونه‌ای که در یک فراتحلیل، عوامل مؤثر بر امری بیشتر از ۲۰ مورد ذکر می‌شود و عامل و متغیری در عالم واقع وجود ندارد که در آن امر اثرگذار نباشد (بخارایی و میرزایی، ۱۳۹۴).

نزاع اصلی درباره سرمایه اجتماعی در ایران، این است که

۱ در واقع، فرار از تحلیل‌اند تا فراتحلیل (مهری، ۱۳۹۰: ۱۴۹).

از یک طرف و در بعد نظری، حفظ و تقویت سرمایه اجتماعی، ابزاری برای توسعه و از مهم‌ترین اهداف و ضرورت‌های جدید جامعه در نظر گرفته می‌شود و از طرف دیگر، اذعان و ادعای این واقعیت است که سرمایه اجتماعی در ایران روزبه‌روز روبه‌زوال و فرسایش است. شواهد تجربی و نتایج مطالعات انجام‌شده در این زمینه، نشان‌دهنده ادعای فرسایش سرمایه اجتماعی در چند دهه اخیرند؛ این در حالی است که سازوکار مناسبی برای جایگزینی و بازتولید آن وجود ندارد. شاهد این مدعا، افول میزان «اعتماد اجتماعی» به منزله یکی از شاخص‌های مهم سرمایه اجتماعی، از حدود ۵۰ درصد در سال ۱۳۵۳ به حدود ۱۰ درصد در سال ۱۳۸۲ است که در مقایسه با روندهای مشاهده‌شده در سایر کشورها، این کاهش چشمگیر در فاصله زمانی نسبتاً کوتاه، بسیار تأمل‌برانگیز و نگران‌کننده است (کاظمی‌پور، ۱۳۸۳؛ مدنی‌قهفرخی، ۱۳۸۳؛ شارع‌پور، ۱۳۸۰؛ دینی‌ترکمانی، ۱۳۸۵؛ عبداللهی و موسوی، ۱۳۸۶؛ رفیع‌پور، ۱۳۸۷)؛ بنابراین، از یک منظر مسئله اساسی، فرسایش و کاهش تدریجی سرمایه اجتماعی در ایران و از منظر دیگر، نقش و اهمیت سرمایه اجتماعی در کاهش آسیب‌های اجتماعی است. امروزه ارتباط بین سرمایه اجتماعی و میزان آن در یک جامعه با مقولاتی مانند سلامتی، افسردگی و ... تأیید شده است. در این میان، حمایت اجتماعی به‌منزله بعدی از سرمایه اجتماعی، موجب کاهش میزان بیماری‌ها و اختلالات روانی از جمله افسردگی در افراد می‌شود. پژوهش‌ها نشان می‌دهند اطلاعات و پیشنهادهایی که از دیگران دریافت می‌کنیم، به ما در حل مؤثرتر مشکلات یاری می‌رسانند (بهزاد، ۱۳۸۱: ۴۹). سرمایه اجتماعی به‌منزله سپر و عامل محافظت‌کننده، در پیشگیری از بروز افسردگی عمل می‌کند. بررسی‌ها نشان می‌دهند ارائه حمایت‌های اجتماعی به زنان و افزایش اعتماد بین زوجین، در کاهش آثار منفی افسردگی مؤثر است و بهبود کیفیت زندگی و ارتقای سلامت روانی را به همراه دارد. بهره‌مندی از حمایت‌های رسمی و غیررسمی سبب می‌شود احساس سلامت در آنها افزایش یابد و از افسردگی کمتری رنج ببرند (پناغی و همکاران، ۱۳۸۷: ۷۱-۷۰).

با توجه به مسائل گفته شده درباره وجود داشتن اتفاق نظر در زمینه نوع رابطه خودکشی با سرمایه اجتماعی و نحوه تأثیر متضاد سرمایه اجتماعی بر خودکشی، پرسش این پژوهش به قرار زیر است: سرمایه اجتماعی بین استان‌های ایران چه تأثیری بر میزان خودکشی دارد؟ در پاسخ به این سؤال، ابتدا تلاش شد با ارائه مبانی نظری و سابقه پژوهش، سازوکارهای تأثیرگذاری سرمایه اجتماعی بر خودکشی بیان شوند و در ادامه، رابطه سرمایه اجتماعی با میزان خودکشی بین استان‌های ایران بررسی شود.

مبانی نظری پژوهش

پژوهش‌های تبیینی در علوم اجتماعی به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند: دسته اول شامل پژوهش‌هایی می‌شود که در ابتدا تنها متبیین یا متغیر وابسته آنها معلوم و روشن است و پژوهشگر قصد دارد هنگام انجام پژوهش، در مرحله‌ای، با استفاده از نظریه‌ها و پژوهش تجربی و استدلال‌های شخصی، تبیین‌کننده‌ها یا متغیرهای مستقل را انتخاب کند. در اینجا او پژوهش خود را در قالب «تبیین جامعه‌شناختی Y» قرار می‌دهد و می‌تواند از دو راهبرد اشباع‌کننده (تعیین و تشخیص همه متغیرهای مستقل تبیین‌کننده متغیر وابسته) و یا صرفه‌جویانه و امساک (تعیین و تشخیص حداقلی از متغیرهای مهم و تأثیرگذار مأخوذ از نظریه‌ها، سابقه پژوهش و استدلال‌های شخصی بر اساس الگوسازی قیاسی) استفاده کند. در دسته دوم از پژوهش‌ها - که در آنها متغیر مستقل و وابسته از قبل معلوم و مشخص و در شکل «بررسی ارتباط X و Y» هستند - پژوهشگر درصدد است رابطه آن دو را به‌طور تجربی در سطح واقعیت نشان دهد. از آنجا که متغیرهای پژوهش از قبل معلوم و مشخص‌اند و پژوهشگر به دنبال کشف متغیرهای جدید و مستقل نیست، هیچ‌یک از راهبردهای اشباع و امساک کاربرد ندارند (طالبان، ۱۳۹۹: ۱۴۹-۱۴۸). با وجود این، نیاز به تدوین مبانی نظری برای انجام پژوهش رفع نمی‌شود. در این نوع پژوهش‌ها، ضروری است پژوهشگر با رجوع به دانش نظری، سابقه پژوهش و استفاده

با توجه به اهمیت نظری سرمایه اجتماعی در تحلیل‌ها و تبیین‌های جامعه‌شناختی، این مفهوم در ایران آن‌چنان که باید، واکاوی دقیق نشده و سنجش سرمایه اجتماعی در ایران به وسیله پژوهشگران به نتایج واحدی نرسیده است. یافته‌های به دست آمده از تحلیل پژوهشگران نشان می‌دهند اجماع نظری در این زمینه وجود ندارد؛ برای نمونه، پژوهش‌های سعادت (۱۳۸۵)، حسینی و همکاران (۱۳۸۶)، شعبانی و سلیمانی (۱۳۸۸) و عبداللهی و موسوی (۱۳۸۶) به نتایج متفاوت و مغایری دست یافته‌اند.

علاوه بر ضعف سنجش سرمایه اجتماعی، در ایران درباره تأثیر سرمایه اجتماعی بر خودکشی نیز اجماع وجود ندارد. بعضی از پژوهشگران، خودکشی را شاخصی برای سنجش سرمایه اجتماعی به کار برده‌اند و رابطه خودکشی و سرمایه اجتماعی را خارج از رابطه علیت تعریف و بین این دو مفهوم، رابطه ساختاری برقرار کرده‌اند (باستانی و رزمی، ۱۳۹۳؛ محمدیان‌منصور، ۱۳۹۵؛ محمدیان‌منصور و همکاران، ۱۳۹۷). رابطه ساختاری بین خودکشی و سرمایه اجتماعی بر این نکته مهم تأکید می‌کند که این دو، در سطح نظری وابستگی شدیدی به هم دارند و لازم نیست پژوهشگر این دو را مجزا از هم بداند و درباره تأثیر و تأثر آنها، کار تجربی انجام دهد. با وجود چنین ارتباط مفروضی بین این دو، بعضی افراد مدعی‌اند سرمایه اجتماعی تأثیرات متضادی بر خودکشی دارد. اگر سرمایه اجتماعی در گروه‌های خصومت‌آمیز و بسته متراکم باشد و به عبارتی، اگر افراد در خرده‌فرهنگ‌های متضاد با کل جامعه عضویت یابند، اعتماد بین‌گروهی آنها کاهش و اعتماد درون‌گروهی آنها افزایش می‌یابد؛ در این صورت، سرمایه اجتماعی مخربی تولید خواهد شد که می‌تواند فرد را به سمت کج‌رفتاری سوق دهد و سبب شود او به اعمال خودتخریبی دست زند. در مقابل، اگر فرد در گروه‌هایی عضو شود که در تضاد با جامعه نیستند و او را به هنجارها و ارزش‌های اصلی جامعه هم‌نوا می‌کنند، اعتماد افراد به یکدیگر بیشتر می‌شود و این همان سرمایه اجتماعی سازنده است (احمدی و ابوترابی‌زارچی، ۱۳۹۱: ۷۱).

دیدوبازدید با همکاران.

- بعد ساختاری - تعمیم‌یافته: شرکت در جشن و سرور، نماز جماعت و جمعه، عضو شدن در بسیج، انجمن و ...
- بعد ساختاری - نهادی: میزان مشارکت در انتخابات.
- بعد شناختی - غیررسمی: اعتماد و میزان مشورت با خانواده، دوستان و ...
- بعد شناختی - تعمیم‌یافته: اعتقاد به رواج گذشت، امانت‌داری و ...
- بعد شناختی - نهادی: میزان اعتماد به قضات، روحانیت و ... (حسینی و همکاران، ۱۳۸۶: ۶۶).

شعبانی و سلیمانی (۱۳۸۸: ۹۵) با ترکیب روش پیمایش از طریق پرسش‌نامه و تحلیل سلسله‌مراتبی میان ساکنان مراکز استان‌های کشور در سال ۱۳۸۷، برای سنجش سرمایه اجتماعی از شاخص‌های اعتماد، مشارکت اجتماعی، همکاری‌های مدنی و صداقت به‌منزله شاخص‌های نظری اصلی سرمایه اجتماعی استفاده کرده‌اند. محمدیان‌منصور و همکاران (۱۳۹۷: ۷۳) نیز از شاخص‌های زیر استفاده کرده‌اند:

- مشارکت اجتماعی: سرانه ازدواج، سرانه تماشاگران سینما، سرانه مراجعه به کتابخانه، سرانه اعضای کتابخانه، نسبت درآمدهای مالیاتی از درآمد عمومی استان.
  - اعتماد اجتماعی: سرانه مواد مخدر کشف‌شده، سرانه سرقت، سرانه اقدام به خودکشی، سرانه مسموم کردن عمدی، سرانه ضرب و جرح، سرانه قتل عمد و نسبت مخارج جاری دولت به تولید ناخالص داخلی.
  - انسجام اجتماعی: سرانه طلاق، سرانه ازدواج، سرانه تماشاگران سینما، سرانه اعضای کتابخانه، سرانه اماکن مذهبی.
- درباره تأثیر سرمایه اجتماعی بر خودکشی، پژوهش‌های انگشت‌شماری در ایران انجام شده‌اند و بیشتر پژوهشگران سرمایه اجتماعی را به‌منزله یک متغیر در کنار سایر متغیرها در یک جامعه خاص (دانشجویان) بررسی کرده‌اند (علی‌وردی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۰؛ مرادی و همکاران، ۱۳۸۷). برخی به‌صورت نظری، روابط متغیرها را براساس تأثیر نظری و فرضی سرمایه اجتماعی توضیح داده‌اند (اخوان‌کازمی، ۱۳۸۹؛ توکلی، ۱۳۸۹؛

از استدلال نظری، چنین ارتباط از قبل مفروضی را معقول و موجه کند و سپس، با انجام پژوهش تجربی نشان دهد آیا ارتباطی که وجودش را به‌طور مستدل مدعی شده است، در عالم واقع نیز به همان شکل وجود دارد یا از نظر تجربی، آن مدعا واقعیت ندارد. از آنجا که این رویه در پژوهش حاضر به کار گرفته شده است، در اینجا برای موجه کردن ارتباط میان سرمایه اجتماعی با خودکشی، سابقه پژوهش و استدلال‌های نظری مطرح می‌شوند. ذکر این نکته ضروری است که بیشتر سازوکارهای مؤثر بر خودکشی در بخش یافته‌های پژوهش ارائه می‌شوند.

با وجود تلاش‌های نظری و تجربی انجام‌شده، هنوز درباره مفهوم سرمایه اجتماعی، با مسائل بینشی و روشی متعددی چون تقلیل‌گرایی، نقص مبانی نظری و ابزار اندازه‌گیری، تداخل بین عوامل، شاخص‌ها و پیامدهای سرمایه اجتماعی، توصیفی بودن و ضعف انسجام نظری، کمبود منابع تجربی و ... روبه‌رو هستیم. با توجه به متون تجربی موجود در زمینه سرمایه اجتماعی در ایران، می‌توان به‌عام‌ترین موضوعات موجود در این زمینه اشاره کرد که عبارت‌اند از:

- استفاده از شاخص‌های متفاوت برای سنجش سرمایه اجتماعی: برای مثال، سعادت از مؤلفه‌های اعتماد، مشارکت در انتخابات، مشارکت جمعی، جرم، صداقت و آگاهی عمومی (سعادت، ۱۳۸۵: ۱۸۴) استفاده کرده است که مؤلفه جرم در این پژوهش موضوع مهمی محسوب می‌شود؛ در حالی که، عبداللهی از حمایت اجتماعی به‌منزله یکی از شاخص‌های سرمایه اجتماعی استفاده کرده است. در پژوهش او مؤلفه‌های
۱. روابط انجمنی - شبکه روابط با گروه‌ها و نهادها، ۲.
  - هنجارها و اعتماد اجتماعی، ۳. پیوندها و اعتماد بین‌فردی، ۴.
  - همبستگی و انسجام اجتماعی و ۵. حمایت اجتماعی (عبداللهی و موسوی، ۱۳۸۶: ۲۱۲؛ عبداللهی، ۱۳۸۶: ۴۵) نشان‌دهنده سرمایه اجتماعی‌اند. حسینی و همکارانش براساس تحلیل ثانویه از پیمایش‌های انجام‌شده به‌وسیله وزارت ارشاد و فرهنگ اسلامی از ابعاد متفاوتی سخن گفته‌اند که عبارت‌اند از:
- بعد ساختاری - غیررسمی: رفت‌وآمد خانوادگی و

۱۳۷۹، نشان دادند بین متغیرهای سرمایه اجتماعی تعمیم‌یافته ساختاری (میزان شرکت در انجمن‌ها و گروه‌های داوطلبانه) و سرمایه اجتماعی نهادی - ساختاری (میزان شرکت در انتخابات) و میزان خودکشی رابطه منفی وجود دارد؛ ولی ابعاد دیگر سرمایه اجتماعی و سرمایه اجتماعی کلی با خودکشی رابطه معناداری ندارند. این پژوهش آسیب‌های جدی دارد که در قسمت‌های بعدی مطرح می‌شوند.

علاوه بر پژوهش‌های ذکر شده، برخی پژوهشگران میزان خودکشی را شاخصی برای سنجش سرمایه اجتماعی به کار گرفته‌اند (باستانی و رزمی، ۱۳۹۳؛ محمدیان‌منصور و همکاران، ۱۳۹۷). به کارگیری خودکشی به منزله شاخصی برای سنجش سرمایه اجتماعی نشان‌دهنده این مطلب است که بین این دو ارتباطی وجود دارد که از نوع علیت نیست. اینگونه مطالعه و روش پژوهش از گونه نوع‌شناسی (Typology) است که نوعی از مطالعات ساختاری است (بودون و بوریگو، ۱۳۸۵: ۷۲۵). از این نظر، سرمایه اجتماعی ترکیبی از ویژگی‌هایی است که با هم انسجام و هماهنگی دارند. بین خصوصیات مکنون در نوع (Type)، ممکن است روابطی وجود داشته باشد که نشان‌دهنده ارتباط علی نیست؛ به عبارت دیگر، خصوصیات موجود در نوع، جزء تعریف محسوب می‌شوند و نباید آنها را علیت در نظر گرفت.

موسی‌نژاد، (۱۳۸۹). سه پژوهش اخیر که در سطح همایش ارائه شده‌اند، مدعی‌اند کمبود سرمایه اجتماعی موجب افزایش خودکشی می‌شود و این تأثیر را به صورت تجربی و آماری اثبات نکرده‌اند. برخی پژوهش‌ها که در سطح پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد بوده‌اند، بر تأثیر شبکه اجتماعی (جلیلیان، ۱۳۹۲) و حمایت اجتماعی (زیوری طباطبایی، ۱۳۸۹) تأکید کرده‌اند و با بررسی مواردی از اقدام به خودکشی زنان در شهرستان‌های خاص با استفاده از مصاحبه و پرسش‌نامه، مدعی‌اند بین شبکه و حمایت اجتماعی با اقدام به خودکشی ارتباط معناداری وجود دارد (جلیلیان، ۱۳۹۲؛ زیوری طباطبایی، ۱۳۸۹). با توجه به محدودیت‌های این پژوهش‌ها و خاص بودن آنها، نتایج آنها تعمیم‌ناپذیرند.

موسوی و افضل‌ی با بررسی ۱۲۰ زن نجات‌یافته شهر همدان، مدعی شدند ارتباط منفی و معناداری بین سرمایه اجتماعی و ابعاد آن (اعتماد، ارتباط، مشارکت و حمایت) و الگوی خودکشی آنومیک وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیون همزمان نیز نشان دادند ابعاد سرمایه اجتماعی ۲۷ درصد از واریانس نمرات تمایل به خودکشی آنومیک در زنان را پیش‌بینی می‌کنند. از بین ابعاد سرمایه اجتماعی (اعتماد، ارتباط، مشارکت، حمایت)، شاخص حمایت اجتماعی توانست تمایل به خودکشی آنومیک در زنان را پیش‌بینی کند (موسوی و افضل‌ی، ۱۳۹۵).

خانزادی و همکاران (۱۳۹۵: ۴۱) با بررسی دوره زمانی ۱۳۹۳-۱۳۵۳ با استفاده از تعداد پرونده‌های قضایی (به منزله شاخصی منفی از سرمایه اجتماعی) مدعی‌اند رابطه این متغیرها با میزان خودکشی مثبت بوده است. این پژوهش هرچند در سطح سیستماتیک است، واحد و سطح تحلیل آن کشور - زمان است و در آن سرمایه اجتماعی به صورت جزئی بررسی شده است.

پژوهشی که با روش و موضوع این مقاله ارتباط بیشتری دارد، مقاله احمدی و ابوترابی‌زارچی (۱۳۹۱) است. این دو پژوهشگر در بررسی خود با روش تحلیل ثانوی درباره خودکشی و سرمایه اجتماعی در استان‌های کشور در سال

۱. برای مثال، همبستگی مکانیکی نزد دورکیم یک نوع است. در این نوع از همبستگی، انگیزه تعامل بر همانندی مبتنی است و آدم‌ها به این دلیل با هم تعامل دارند که مثل هم هستند. وقتی این شکل از همبستگی بر جامعه مسلط باشد، افراد جامعه چندان تفاوتی با یکدیگر ندارند و احساسات واحد دارند؛ زیرا به ارزش‌های واحدی وابسته‌اند و مفهوم مشترکی از تقدس دارند. جامعه از آن‌رو منسجم است که افراد آن هنوز تمایز اجتماعی پیدا نکرده‌اند. در چنین جامعه‌ای حقوق کیفری و جزایی از حقوق ترمیمی و جبرانی مهم‌تر است؛ حقوق سرکوبگر وجود دارد، قواعد اخلاقی قدرتمندند و ... (استونز، ۱۳۷۹: ۸۰-۷۹). در چنین حالتی، نمی‌توان ادعا کرد که همانندی و شباهت سبب همبستگی مکانیکی شده است که به نوبه خود موجب ایجاد حقوق کیفری و سرکوبگر شده است؛ به عبارت دیگر، خصوصیات موجود در نوع، جزء تعریف محسوب می‌شوند و نباید آنها را علیت در نظر گرفت.

روش پژوهش

این مقاله تلاش می‌کند میزان خودکشی را براساس سرمایه اجتماعی از دیدگاه تبیین علیتی، تفسیری و دلیلی توضیح دهد. وظیفه علم در الگوی تبیینی قانون فراگیر، کشف قوانین علی متأثر از سنت گالیه است. در این سنت، معلول (امر اجتماعی) بر حسب علت (امر اجتماعی) تبیین می‌شود. بر این اساس، زندگی اجتماعی را نباید با تصورات کسانی تبیین کرد که در آن مشارکت دارند؛ بلکه باید با علل عمیق‌تری بیان کرد که آگاهانه درک نمی‌شوند. در اینجا نیات نمی‌توانند علت یک عمل باشند؛ زیرا هیچ رابطه قانونمندی میان نیت و عمل وجود ندارد (روت، ۱۳۸۹: ۳۲۶). علاوه بر تبیین علیتی، تلاش بر آن است که براساس روش‌شناسی فردگرایی، به دلایل^۱، نیات و انگیزه‌های رفتارهای آدمیان در برابر خودکشی توجه شود که بر تبیین مبتنی بر نظریه تصمیم‌گیری مبتنی است. این دیدگاه به دیدگاه ریمون بودون^۲ نزدیک است که در سرتاسر کتاب‌های خود به آن پرداخته است (بودون، ۱۳۷۰، ۱۳۸۳؛ بودون و بوریکو، ۱۳۸۵). به نظر نگارنده، تحلیل‌های آماری دارای توانایی زیاد در کشف قواعد و باقاعدگی‌ها، در بخش فهم و تبیین علی چنین توانایی ندارند؛ زیرا تبیین علی^۳، باید قصه علل را

بگوید (لیتل، ۱۳۷۳: ۲۷۷) و بدین وسیله، سازوکار ظهور الگوها^۴ (معلول) را توضیح دهد. این امر به استفاده از تحلیل تجربی کنش یا جامعه‌شناسی ادراکی نیازمند است. لازارسفلد معتقد است تحکیم پایه‌های جامعه‌شناسی، به نقد دقیق و سازنده زبان و مشی پژوهشی^۵ آن منوط است. او ضمن نقد شیفتگان آمار، بارها مدعی بود که از تحلیل‌های آماری چه بسا حماقت‌ها می‌توان استخراج کرد که از نظر فنی ایرادی ندارند؛ زیرا مسئله نهایی جامعه‌شناسی عبارت از تحلیل ساختار داده‌ها نیست؛ بلکه عبارت از تبیین سازوکارهایی است که کنشگران اجتماعی را به ایجاد چنین ساختارهایی می‌کشاند. پاسخ چنین مسئله‌ای هرگز درون تحلیل‌های آماری نهفته

قاعده‌مندی‌های تجربی مشاهده‌شده در تراز مقیاس کلان، از مقوله معلول‌ها هستند؛ اینها به‌هیچ‌وجه بیان‌کننده وجود قواعد یا قوانینی نیستند که توانایی تأثیرگذاری بر ساختار واقعیت را داشته باشند (بودون، ۱۳۸۳: ۱۹۴/۱). نظریه خوب آن است که حجم مهمی از داده‌های تجربی در مقیاس کلان را با هم در نظر بگیرد و آنها را به عللشان در مقیاس سطح تحلیلی خرد، یعنی به انگیزه‌های فردی برگرداند که تعبیر آنها باید قانع‌کننده باشد (بودون، ۱۳۸۳: ۲۱۰/۱).

۴. لیتل در این زمینه می‌نویسد: کسانی که گفته‌اند کشف نظم‌های آماری، فاتحت و خاتمت تبیین است، اهمیت سازوکارهای علی زیرین را انکار می‌کنند؛ پس بدون مقدمه‌چینی خوب است به‌طور مستقیم با آن دربیفتیم و سؤال کنیم که آیا تبیین‌های آماری قائم‌به‌خود، یعنی تبیین‌های بی‌نیاز از قصه علل داریم یا نه؟ آیا کشف یک تلازم آماری قوی، خودبه‌خود تبیین حادثه‌ای است یا نه ... عاقلانه‌ترین سخن آن است که بگوییم آن تلازم آماری، آغاز تبیین است نه پایان آن (مگر به‌ندرت بسیار) (لیتل، ۱۳۷۳: ۳۰۳). شرط داشتن یک تبیین قانع‌کننده آن است که حتی اگر به‌طور تقریبی، سازوکارهای علی واقع در زیرنظم‌های آماری را معین کند (لیتل، ۱۳۷۳: ۳۰۳). او معتقد است کشف تلازم‌های آماری روشی مقدماتی برای نفوذ به دل پدیده‌های پیچیده اجتماعی برای کشف نظم‌های نهان در آنهاست (لیتل، ۱۳۷۳: ۲۹۸)؛ بنابراین، نباید معیار نظم استقرایی را تعریفی از علیت دانست؛ بلکه حداکثر، منبعی برای فرضیه‌های علی و شیوه‌ای برای بررسی تجربی این فرضیه‌هاست (لیتل، ۱۳۷۳: ۳۵). نزد لیتل، رکن هر تبیین علمی، سازوکاری علی است که C را به E می‌رساند (لیتل، ۱۳۷۳: ۲۳)؛ بنابراین، نظم‌های آماری مبین خود نیستند (لیتل، ۱۳۷۳: ۳۰۴) و سود دست‌یافتن به نظم‌های استقرایی تا آنجاست که خبر از پیوندهای علی محتمل بدهند؛ اما حکم به وجود چنان پیوندی منوط به بررسی فرایندهای علی زیرین‌تر است (لیتل، ۱۳۷۳: ۳۵) و اگر تبیین‌های آماری بخواهند واقعاً تبیین‌کننده باشند، باید قصه علل را بگویند و بدین شیوه، سازوکار ظهور تلازم‌های مشهور را بازکنند (لیتل، ۱۳۷۳: ۲۷۷).

۵. پل لازارسفلد بارها و بارها بر این واقعیت تأکید کرده است که بهترین روش (جامعه‌شناسی)، تبیین متن است (Boudon & Bourricaud, 1989: 239).

۱. در تبیین علیتی، قصد، معنا و انگیزه مدنظر نیست و رابطه دو پدیده به‌صورت اجباری و اتوماتیک براساس قانونمندی بیان می‌شود؛ اما در تبیین دلیلی (تدللی) قصد و نیت و معنا مدنظر است. فرق بین علت و دلیل، این است که علت، مؤثری است که موجودی را به‌طور ناآگاه و صددرصد و لایتخلف به واکنش وامی‌دارد؛ اما دلیل عبارت است از تصدیق آگاهانه در ذهن یک فرد عاقل و شاعر (باشعور) که او آن را در بر می‌گیرد تا عاقلانه بر وفق آن عمل کند (لیتل، ۱۳۷۳: ۵۵)؛ به عبارتی، آدمیان از روی دلیل عمل می‌کنند و موجودات طبیعت از روی علت. رفتار طبیعت بی‌معناست؛ در حالی که رفتار آدمی معنی‌دار است (لیتل، ۱۳۷۳: ۵۸). دلایل ارائه‌شده در اینجا بر فهم پژوهشگر از رفتار کنشگر (بودون و بوریکو، ۱۳۸۵: ۵۷۰) مبتنی است، نه دلایل مطرح‌شده از سوی کنشگر (روت، ۱۳۸۹: ۳۲۷-۳۲۴).

۲. ما واژه «بودون» را برای Boudon به کار می‌بریم؛ هرچند مترجم محترم (باقر پرهام) «بودن» را برای آن به کار می‌برد.

۳. زیمیل دو نوع شناخت برای پدیده‌های تاریخی و اجتماعی قائل است: تبیین علی و زیرمقوله‌های دیگر (که بودون آنها را توصیف یا کشف باقاعدگی‌های می‌نامد) (بودون، ۱۳۸۳: ۱۸۶/۱). این باقاعدگی‌های در حکم معلول مرکب است که خود به تبیین نیازمند است (بودون، ۱۳۸۳: ۱۸۸/۱)؛ به عبارت دیگر،

کار رفته‌اند:

۱. شاخص‌های استفاده‌شده در پژوهش سعادت (۱۳۸۵).
۲. شاخص‌های استفاده‌شده در پژوهش حسینی و همکاران (۱۳۸۶).
۳. شاخص‌های استفاده‌شده در پژوهش‌های عبداللّهی و موسوی (۱۳۸۶) و عبداللّهی (۱۳۸۶).
۴. شاخص‌های استفاده‌شده در پژوهش شعبانی و سلیمانی (۱۳۸۸).
۵. شاخص‌های مربوط به سرمایه اجتماعی در پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، موج سوم (۱۳۹۵).
۶. شاخص‌های مربوط به سرمایه اجتماعی در پیمایش طرح بررسی و سنجش شاخص‌های فرهنگ عمومی کشور (شاخص‌های غیرثبیتی) سال ۱۳۸۹.
۷. میزان صدقات پرداختی از سوی مردم در کتاب سالنامه آماری فرهنگ و علم، ۱۳۹۵، به‌منزله شاخصی از مردم‌خواهی و کمک به مردم.
۸. شاخص امنیت از نماگر مصونیت جان و مال شهروندان از تعرض، سنجیده‌شده به‌وسیله مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۷).
۹. میزان نزاع: منظور از میزان نزاع، تعداد افرادی است که سازمان پزشکی قانونی و مرکز آمار ایران (۱۳۹۵) آنها را در استان‌های کشور به‌منزله نماد نزاع و درگیری منتشر کرده است. میزان نزاع در استان از تقسیم تعداد نزاع و درگیری ثبت‌شده در استان بر جمعیت استان ضربدر صد هزار نفر به دست می‌آید و فرمول آن به قرار زیر است:

$$\text{میزان نزاع در استان در } t_1 = \frac{\text{میزان نزاع استان}}{\text{میزان جمعیت استان در زمان } t_1} \times 100000$$

(ب) **میزان خودکشی در استان (متغیر وابسته پژوهش):** منظور از میزان خودکشی، تعداد افرادی است که در استان خودکشی

نیست و تنها با تحلیل تجربی کنش می‌توان به تبیین داده‌ها، اعم از آماری یا غیرآماري، دست یافت (بودون، ۱۳۸۳: ۲/۲۶۶). تحلیل تجربی کنش نیز ارجاع به انگیزه‌ها، انگیزش‌ها و محتوای آگاهی‌های فردی است که با جامعه‌شناسی ادراکی در معنایی که وبر آن را به کار می‌گیرد، یکی است؛ یعنی پژوهشگر برای تبیین ساختار داده‌ها یا تبیین علی امور اجتماعی و تاریخی، به بازسازی دلایل و انگیزش‌های زیرنهفت کنش نیازمند است (بودون، ۱۳۸۳: ۲/۲۷۰). روش انجام این پژوهش، روش تطبیقی درون‌کشوری است. در این روش، واحدهای اجتماعی (در اینجا استان) مدنظر پژوهش مقایسه می‌شوند. در جمع‌آوری اطلاعات از فن بررسی کتابخانه‌ای شامل کتب، مقالات، پژوهش‌ها، پایان‌نامه‌ها و ... و داده‌های اسنادی ثانویه (دست‌دوم) و دیگر داده‌های اسنادی از سایت‌های مرتبط استفاده شده است. جامعه آماری مدنظر شامل کلیه داده‌های اسنادی در حداقل ۲۸ استان کشور است (تعداد استان‌ها بین ۲۴ و ۳۱ در نوسان است). واحد تحلیل «سال - استان» است که واحدهایی سیاسی - اجتماعی با حدود و ثغور کاملاً تعریف‌شده جغرافیایی و مشخصه‌های یک موجودیت سیاسی (یعنی دارای مرجعیت سیاسی یا استانداری) و اجتماعی‌اند.

تعاریف متغیرها

در این قسمت تعاریف متغیرها و نحوه سنجش آنها ارائه می‌شوند:

الف) سرمایه اجتماعی (متغیر مستقل پژوهش): در این پژوهش، شاخص‌های^۱ زیر برای سنجش سرمایه اجتماعی به

۱. نکته مهم درباره این شاخص‌ها، این است که انتخاب شاخص‌ها برای سرمایه اجتماعی براساس در دسترس بودن داده و آمارهای متقن و موثق است. براساس این قاعده (در دسترس و موثق بودن)، از یک سو، ما ممکن است از داده و آماری استفاده کنیم که ارتباط نظری آن با سرمایه اجتماعی به صغری و کبری چیدن مقدماتی نیازمند است که جای آن در این مقاله نیست و از سوی دیگر، در صورت تأثیر داشتن آن داده و شاخص بر میزان خودکشی، آن مقدمات را به‌صورت خلاصه ارائه خواهیم کرد و در صورت نداشتن تأثیر، چیدن چنین مقدماتی امری عبث خواهد بود که ما آن را ارائه نمی‌کنیم.

وضعیت اعتبار نیز بهتر از پایایی نیست. اگر اعتبار را درجه‌ای از صحت نتایج مطالعه بدانیم که نشان می‌دهد مطالعه تا چه اندازه، چیزی را که قصد اندازه‌گیری‌اش را داشته‌ایم، به‌درستی سنجیده است، پژوهشگران از مؤلفه‌های گوناگون و متعددی برای سنجش سرمایه اجتماعی استفاده کرده‌اند که از نظر فنی و روشی مشکلاتی دارد و در وسع این مقاله نمی‌گنجد و بررسی آن به مقاله مستقلی نیازمند است؛ به عبارت دیگر، پژوهشگران از مؤلفه‌ها و شاخص‌های گوناگون و متضادی برای سنجش استفاده کرده‌اند که می‌تواند اعتبار سنجش را در مظان شک و شبهه قرار دهد. جدول ۲ مؤلفه‌های استفاده‌شده به‌وسیله پژوهشگران را برای سنجش و اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد.

کرده‌اند و مرکز آمار ایران یا وزارت بهداشت^۱ در سالنامه آماری کشور آنها را به‌منزله خودکشی ثبت کرده است. فرمول میزان خودکشی در این مقاله به قرار زیر است که از تقسیم تعداد (اقدام به) خودکشی‌های استان بر جمعیت استان ضربدر صد هزار نفر به دست می‌آید (برای زنان و مردان نیز نسبت ذکر شده را داریم).

$$\text{میزان خودکشی در استان در } t1 = \frac{\text{میزان خودکشی استان}}{\text{میزان جمعیت استان در زمان } t1} \times 100000$$

اعتبار و پایایی ابزار اندازه‌گیری

با توجه به نتایج متفاوت سرمایه اجتماعی در استان‌ها و مراکز آنها، سؤال مهم این است که بدانیم آیا ابزار سنجش سرمایه اجتماعی، اعتبار و پایایی دارد یا خیر؟

اگر پایایی^۲ را درجه‌ای از یکسان‌بودن نتایج در طول زمان معین و در شرایط مشابه و با روش کار مشابه بدانیم که قابلیت تکرار دارد، می‌توان گفت ابزار سنجش و اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی مراکز استان‌ها و استان‌ها پایایی ندارند. میزان پایایی ابزار سنجش سرمایه اجتماعی پژوهشگران، با مشاهده و دقت در رتبه استان‌ها و مراکز آنها در جدول ۱ به‌صورت شهودی حاصل خواهد شد. مقایسه جایگاه و رتبه استان‌های ایلام، سیستان و بلوچستان، تهران و سمنان نمونه عالی برای سنجش پایایی است. رتبه و جایگاه یک استان در یک پژوهش در اول قرار دارد؛ در حالی که همین استان در پژوهش دیگر، جایگاه و رتبه آخر را دارد. هرچند ارائه آلفای کرونباخ و سایر آزمون‌ها و تکنیک‌ها، به‌صورت فنی، این امر را نشان می‌دهد، ارائه آن در اینجا ضرورتی ندارد.

^۱ جالب‌توجه است که میزان خودکشی و اقدام به خودکشی از طرف وزارت بهداشت و مرکز آمار ایران ارائه می‌شود و تفاوت فاحشی بین این دو وجود دارد (رضائیان، ۱۳۹۱).

^۲ با توجه به ترجمه‌های متفاوت Validity و Reliability، در این متن، این دو مفهوم به ترتیب پایایی و اعتبار ترجمه شده‌اند.

جدول ۱- رتبه سرمایه اجتماعی استان‌ها و مراکز آنها در پژوهش‌های پژوهشگران

Table 1- Rank of social capital of provinces and centers in researchers' research

رتبه سرمایه اجتماعی در استان سال	رتبه سرمایه اجتماعی در مراکز استان سال	رتبه سرمایه اجتماعی در مراکز استان سال	رتبه سرمایه اجتماعی استان‌ها در سال ۱۳۹۱	رتبه سرمایه اجتماعی در مراکز استان‌ها در سال ۱۳۸۷ (شعبانی و سلیمانی، ۱۳۸۸)	رتبه سرمایه اجتماعی استان‌ها بین سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۲	استان
۱۳۸۰	۱۳۷۹ (حسینی و همکاران، ۱۳۸۶)	۱۳۸۵ (عبداللهی و موسوی، ۱۳۸۶)	(باستانی و رزمی، ۱۳۹۳)		محمدیان منصور، ۱۳۹۵	محمدیان منصور و همکاران، (۱۳۹۷)
۱۹	۱۷	۲۵	۱۱	۱۴	۱۲	آذربایجان شرقی
۵	۲۰	۹	۱۹	۱۶	۹	آذربایجان غربی
۲۴	۱۳	۳	۲۲	۴	۱۴	اردبیل
۶	۲۷	۲۹	۶	۱۱	۱۳	اصفهان
۲۵	۱	۴	۳۱	۲۶	۲	ایلام
۱۶	۴	۲۲	۲	۲۲	۲۵	بوشهر
۱۳	۲۸	۲۵	۱	۲۳	۱	تهران
۱۰	۱۹	۶	۱۵	۲۱	۱۷	چهارمحال بختیاری
۴	۲۲	۲۷	۲۰	۱۹	۲۴	خراسان
۲۱	۲۴	۲	۱۷	۱۳	۲۷	خوزستان
۱۴	۱۶	۷	۹	۳	۲۰	زنجان
۲۶	۱۲	۱۸	۱۶	۱	۲۱	سمنان
۲۸	۵	۱	۱۰	۲۰	۳۰	سیستان و بلوچستان
۱	۲۶	۱۹	۱۳	۱۵	۱۸	فارس
۱۸	۱۵	۱۵	۱۲	۵	۵	قزوین
۸	۱۴	۲۱	۲۱	۹	۶	قم
۱۷	۷	۲۳	۲۷	۲۷	۱۹	کردستان
۱۵	۲۳	۱۹	۲۵	۲۵	۷	کرمان
۹	۹	۱۷	۲۹	۲۸	۲۶	کرمانشاه
۲	۲۷	۵	۳۰	۱۸	۳	کهگیلویه و بویراحمد
۳	۱۸	۱۱	۲۵	۱۲	۸	گلستان
۷	۲۱	۲۰	۲۸	۷	۲۹	گیلان
۲۰	۳	۲۴	۲۳	۱۰	۴	لرستان
۲۳	۶	۱۲	۲۴	۶	۲۳	مازندران
۱۲	۸	۱۳	۷	۱۷	۱۰	مرکزی
۲۲	۱۰	۱۰	۳	۲۴	۱۵	هرمزگان
۱۱	۲۵	۱۶	۲۶	۸	۲۲	همدان
۲	۱۱	۲۶	۸	۲	۱۱	یزد

^۱ رتبه‌بندی استان‌ها برحسب سرمایه اجتماعی از سوی مؤلف مقاله درج شده است نه از سوی پژوهشگران؛ بنابراین، احتمال لغزش‌های جزئی وجود دارد.

دارند؛ ولی دیگر ابعاد سرمایه اجتماعی و سرمایه اجتماعی کلی با خودکشی رابطه معناداری ندارند (احمدی و ابوترابی‌زارچی، ۱۳۹۱: ۶۳).

- کمک مالی به دیگران (میزان صدقه)؛
- میزان نزاع.

رابطه سرمایه اجتماعی و انواع آن با میزان خودکشی

از آنجا که پژوهشگران مختلفی سرمایه اجتماعی در ایران را به صورت‌های متفاوتی سنجیده‌اند، نتایج متضادی به وجود آمده‌اند که میزان خودکشی با هر کدام از شاخص‌های استفاده‌شده به‌وسیله پژوهشگران رابطه خاصی دارد. در این مقاله، ابتدا از میزان سرمایه اجتماعی استفاده خواهد شد که حسینی و همکاران (۱۳۸۶)^۱، شعبانی و سلیمانی (۱۳۸۸)، عبداللهی و موسوی (۱۳۸۶) و سعادت (۱۳۸۵) آن را سنجیده‌اند. با توجه به اینکه در بررسی‌های باستان و رزمی (۱۳۹۳)، محمدیان‌منصور (۱۳۹۵) و محمدیان‌منصور و همکاران (۱۳۹۷) از خودکشی به‌منزله جزئی از سرمایه اجتماعی استفاده شده است، نمی‌توان بین آنها رابطه همبستگی و علی برقرار کرد؛ بنابراین، در اینجا از داده‌های این دو پژوهش استفاده نشده است.

احمدی و ابوترابی‌زارچی (۱۳۹۱) از شاخص‌های سرمایه اجتماعی سنجیده‌شده به‌وسیله حسینی و همکاران (۱۳۸۶)، استفاده کرده‌اند و رابطه آنها را با خودکشی نشان داده‌اند. جدول ۳ نتایج پژوهش این دو پژوهشگر را نشان می‌دهد؛ یعنی اینکه متغیرهای سرمایه اجتماعی تعمیم‌یافته ساختاری و سرمایه اجتماعی نهادی - ساختاری با خودکشی رابطه منفی

جدول ۳- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان خودکشی و سرمایه اجتماعی و ابعاد آن

Table 3- Investigating the relationship between suicide rate and social capital and its dimensions

شماره فرضیه	آزمون میزان خودکشی / متغیرهای وابسته	ضریب همبستگی پیرسون	معداد معناداری	تعداد معتبر
۱	سرمایه اجتماعی غیررسمی ساختاری	-۲۴۲	۰/۲۱۴	۲۸
۲	سرمایه اجتماعی غیررسمی شناختی	-۱۴۲	۰/۴۷۰	۲۸
۳	سرمایه اجتماعی تعمیم‌یافته ساختاری	-۳۸۸	۰/۰۴۱	۲۸
۴	سرمایه اجتماعی تعمیم‌یافته شناختی	-۲۹۳	۰/۱۳۰	۲۸
۵	سرمایه اجتماعی نهادی - ساختاری	-۴۲۵	۰/۰۲۴	۲۸
۶	سرمایه اجتماعی نهادی - شناختی	-۳۱۵	۰/۱۰۲	۲۸
۷	سرمایه اجتماعی کل	-۱۴۳	۰/۴۶۸	۲۸

آزمون پژوهشگران آسیب‌های زیر را دارد:

۱. موارد پرت حذف نشده‌اند؛ به عبارت روشن‌تر، توزیع میزان خودکشی توزیع طبیعی نداشت و پژوهشگران به‌اشتباه آن را طبیعی فرض کرده‌اند و موارد پرت را حذف نکرده‌اند. وجود سه استان ایلام، کرمانشاه و لرستان با داشتن میزان خودکشی بالا جزء موارد پرت محسوب می‌شوند. برای اینکه ضرایب واقعی‌تر باشند، پژوهشگران باید این سه مورد را از تحلیل حذف می‌کردند.

۱. نکته مهم این است که واحد تحلیل در مقاله حسینی و همکاران (۱۳۸۶) مراکز استان است؛ در حالی که واحد تحلیل درباره میزان خودکشی، سطح استان است؛ بنابراین، این آسیب بر تحلیل ما و همچنین احمدی و ابوترابی‌زارچی (۱۳۹۱) وارد است که پژوهشگران یکسان بودن سطح تحلیل را رعایت نکرده‌اند. فرض استفاده از داده‌های مراکز استان برای استان، هرچند از نظر اعتبار و پایایی و روشی اشتباه است، با توجه به نمایا بودن مراکز استان‌ها نسبت به خود استان‌ها، فرض چندان نامعقولی نیست؛ به عبارت دیگر، در افکار عمومی مراکز استان‌ها نماینده خوبی برای استان‌هاست و بیشتر خصوصیات استان‌ها در مراکز استان‌ها وجود دارد. همچنین بیشتر مراکز استان‌ها بالاترین جمعیت استان را دارند. هرچند برای این امر نیز می‌توان انتقالی ارائه داد و آن اینکه شهرستان شاهرود بیشتر از سمنان جمعیت دارد (نتایج سرشماری ایران در سال ۱۳۹۵).

ولی پژوهشگران آن را رده‌شده اعلام کرده‌اند (احمدی و ابوترابی‌زارچی، ۱۳۹۱: ۷۵). مقاله ایرادهای روشی دیگری نیز دارد که بیان آن‌ها در اینجا ضرورت ندارد. در ادامه آزمون پژوهشگران (با همان داده‌های حسینی و همکاران، ۱۳۸۶) ارائه می‌شود. جدول ۴ ضریب همبستگی بین ابعاد سرمایه اجتماعی و کل آن و میزان خودکشی را نشان می‌دهد.

۲. ضریب همبستگی بین میزان خودکشی و سرمایه اجتماعی کل، $-۰/۴۸۹$ و سطح معناداری آن $۰/۰۰۸$ است که پژوهشگران به اشتباه آن را $۰/۱۴۳$ - ارائه داده‌اند. ۳. پژوهشگران فرضیه‌های خود را به دلیل معنادار نبودن به صورت مبهمی رد کرده‌اند؛ در حالی که اگر آنها بنای تعمیم را نداشتند، می‌توانستند همه فرضیه‌های خود را حفظ و تأیید کنند. نکته جالب توجه اینکه فرضیه پنجم تأیید شده است؛

جدول ۴- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان خودکشی و سرمایه اجتماعی و کل آن در سال ۱۳۷۹ (حسینی و همکاران، ۱۳۸۶: ۴۱۳)

Table 4- Pearson correlation coefficient between suicide rate and social capital and its total (2000)

ضریب همبستگی پیرسون	میزان خودکشی / متغیرهای وابسته	ضریب همبستگی پیرسون	معناداری	تعداد معتبر*	با ۲۸ استان و تراز کردن آنها**
$-۰/۴۸۹$	سرمایه اجتماعی غیررسمی ساختاری	$-۰/۴۸۹$	۰/۱۰	۲۵	$-۰/۵۲۹$
$-۰/۰۹۹$	سرمایه اجتماعی غیررسمی شناختی	$-۰/۰۹۹$	۸۵۶	۲۵	$-۰/۲۶۵$
$۰/۲۲۲$	سرمایه اجتماعی تعمیم‌یافته ساختاری	$۰/۲۲۲$	۶۳۶	۲۵	$-۰/۲۹۲$
$۰/۱۳۰$	سرمایه اجتماعی تعمیم‌یافته شناختی	$۰/۱۳۰$	۲۸۷	۲۵	$-۰/۰۹۸$
$۰/۱۹۳$	سرمایه اجتماعی نهادی - ساختاری	$۰/۱۹۳$	۵۳۵	۲۵	$-۰/۱۴۶$
$۰/۰۱۱$	سرمایه اجتماعی نهادی - شناختی	$۰/۰۱۱$	۳۵۴	۲۵	$-۰/۰۰۴$
	سرمایه اجتماعی کل		۹۵۷	۲۵	$-۰/۳۷۷$

* سه استان ایلام، کرمانشاه و لرستان به دلیل پرت بودن حذف شده‌اند.

** سه استان ایلام، کرمانشاه و لرستان به دلیل بالابودن میزان خودکشی جزء موارد پرت بودند که برای حفظ داده این سه استان، میزان خودکشی در این سه با بقیه هم‌تراز شد؛ به این صورت که تفاوت این دو با بالاترین میزان خودکشی استان‌ها در یک سطح قرار گرفتند.

همچنان که این جدول نشان می‌دهد، برخلاف یافته احمدی و ابوترابی‌زارچی (۱۳۹۱)، بین سرمایه اجتماعی غیررسمی - ساختاری و میزان خودکشی رابطه معنادار و معکوسی وجود دارد؛ به این معنا که با افزایش اینگونه سرمایه اجتماعی در مراکز استان‌ها، خودکشی در استان کاهش می‌یابد. در این پژوهش به دلیل انتقادهای وارد شده بر پژوهش احمدی و ابوترابی‌زارچی (۱۳۹۱)، در تحلیل و تهیه جدول تلاش شد ضرایب همبستگی با حفظ سه استان پرت و

تراز کردن آن با بقیه استان‌ها، بررسی و پاسخ نقدهای بعدی داده شود. برخلاف یافته احمدی و ابوترابی‌زارچی (۱۳۹۱) مبنی بر وجود رابطه معکوس و معنادار بین سرمایه اجتماعی تعمیم‌یافته - ساختاری و سرمایه اجتماعی نهادی - ساختاری و میزان خودکشی، در تحلیل حذف موارد پرت (احتمالاً دقیق‌تر و واقعی‌تر است)، بین این متغیرها رابطه معکوس و معناداری وجود ندارد؛ بلکه رابطه مستقیم (مثبت) بین سرمایه اجتماعی نهادی - ساختاری و میزان خودکشی نتیجه‌ای را

جدول ۵- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان خودکشی و سرمایه اجتماعی (سال ۱۳۸۷)

Table 5- Pearson correlation coefficient between suicide rate and social capital (2008)

تعداد	سطح معناداری	میزان خودکشی	
		ضریب همبستگی پیرسون	مؤلفه سرمایه اجتماعی
۲۶	۵۱۹	۱۲۷	صداقت
۲۶	۲۴۹	-۲۲۵	مشارکت مدنی
۲۶	۰۰۱	** -۵۸۲	مشارکت اجتماعی
۲۶	۲۵۰	-۲۲۵	اعتماد
۲۶	۰۴۳	-۰/۳۸۵*	سرمایه اجتماعی

۱- دو استان ایلام و خراسان جنوبی به دلیل بالابودن میزان خودکشی جزء موارد پرت بودند که برای حفظ داده این دو استان، میزان خودکشی در این دو استان با بقیه هم‌تراز شد؛ به این صورت که تفاوت این دو با بالاترین میزان خودکشی استان‌ها در یک سطح قرار گرفتند.
*معنادار در سطح ۰/۰۰۵ *** معنادار در سطح ۰/۰۰۱

خودکشی در سال ۱۳۸۶ در جدول ۶ آزمون شد.

جدول ۶- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان خودکشی و

مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (سال ۱۳۸۶)

Table 6- Pearson correlation coefficient between suicide rate and social capital components (2007)

تعداد	میزان خودکشی		مؤلفه سرمایه اجتماعی
	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون	
۲۶	۰/۲۶۰	۰/۰۴۵	روابط انجمنی
۲۶	۰/۹۷۹	۰/۰۰۵	اعتماد به گروه‌ها و نهادها
۲۶	۰/۴۳۹	-۰/۱۵۹	اعتماد بین فردی
۲۶	۰/۳۴۶	۰/۱۹۲	انسجام اجتماعی
۲۶	۰/۱۴۹	۰/۲۹۱	حمایت اجتماعی
۲۶	۰/۴۴۱	-۰/۱۵۸	سرمایه اجتماعی قدیم
۲۶	۰/۰۴۹	** -۰/۳۸۸	سرمایه اجتماعی جدید
۲۶	۰/۷۵۰	۰/۰۶۶	سرمایه اجتماعی کل

نکته: دو استان خراسان رضوی و آذربایجان شرقی به دلیل پرت بودن و ناهماهنگی (برون‌هستگی^۲) با بقیه حذف شدند.
*معنادار در سطح ۰/۰۰۵

جدول ۶ نشان می‌دهد روابط بین میزان خودکشی و شاخص‌های سرمایه اجتماعی در جهت متضاد و مخالفی

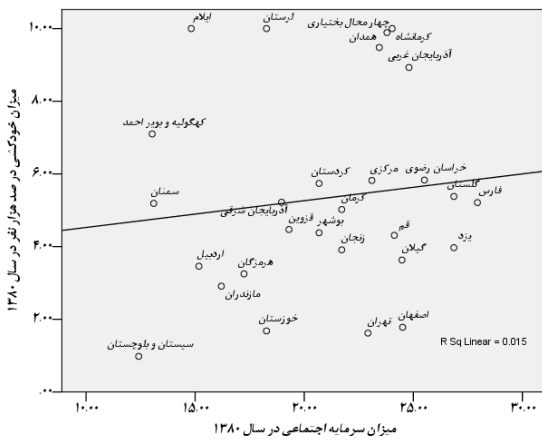
^۲ در این پژوهش، مواردی که از الگوی رابطه دو متغیر پرت هستند، به پیروی از خانم مریم وتر که در ترجمه (Outlier) به کار برده (نورس و اینگلهارت، ۱۳۸۷) است، برون‌هسته قلمداد می‌شوند. این ترجمه برای واژه Outlying نیز به کار می‌رود. از منظر آمار، برای یک متغیر، موردی که با بقیه موارد هماهنگ نیست، مورد پرت (pert) محسوب می‌شود.

همچنان که مشاهده می‌شود، رابطه معکوس و معناداری بین مشارکت اجتماعی (شاخص‌های سرمایه اجتماعی) و میزان خودکشی وجود دارد. رابطه بین اعتماد (شاخص اساسی و پایه‌ای سرمایه اجتماعی) و میزان خودکشی در مراکز استان‌ها معکوس است ولی معنادار نیست. این مطلب برای مشارکت مدنی نیز صادق است. رابطه صداقت و میزان خودکشی مثبت (مستقیم) و غیرمعنادار^۱ است. همبستگی شاخص سرمایه اجتماعی که حاصل ترکیب شاخص‌های چهارگانه (صداقت، اعتماد، مشارکت مدنی و اجتماعی) است، با میزان خودکشی معکوس است که جای شک و شبهه دارد؛ زیرا این شاخص به‌منزله سازه ترکیبی، محصول ترکیب شاخص‌هایی بوده است که رابطه متفاوت و مغایری با میزان خودکشی داشته‌اند؛ بنابراین، نتایج حاصل از ترکیب، تجمیع و برقراری رابطه همبستگی بین شاخص‌های ترکیبی را باید با احتیاط به کار برد و تا اطلاع ثانویه و به دست آوردن شواهد دیگر، بهتر است نتیجه را خنثی در نظر گرفت؛ به عبارت روشن‌تر، استفاده از سازه‌های ترکیبی و تجمعی با اثرات متفاوت در عناصر متشکله آن نتیجه نامعقولی را به وجود آورده است.

در ادامه برای توضیح نامعقول بودن تأثیر و پیامد سازه ترکیبی سرمایه اجتماعی، تأثیر شاخص سرمایه اجتماعی سنجیده‌شده به‌وسیله عبداللهی و موسوی (۱۳۸۶) بر میزان

۱ هرچند استفاده از معناداری بدون تعمیم‌پذیری نتایج پژوهش اشتباه است، هدف مقاله در اینجا نقد شاخص سرمایه اجتماعی است.

لرستان با بقیه هم‌تراز شده‌اند).

نمودار ۳- ترسیم توزیعی رابطه سرمایه اجتماعی و میزان خودکشی (سال ۱۳۸۰)

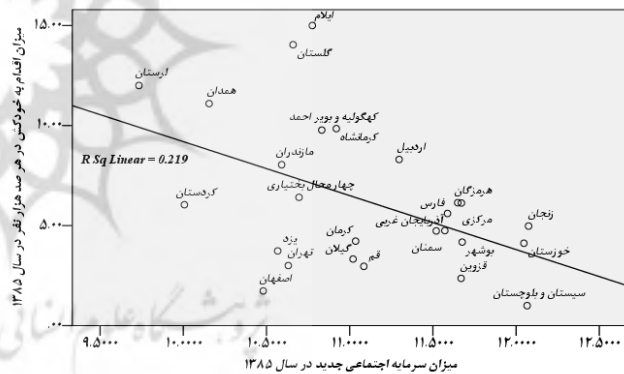
Fig 3- Scatterplot of the relationship between social capital and suicide rate (2001)

خط برازش شده که نشان‌دهنده ضریب همبستگی پایین است و بر رابطه مستقیم دلالت دارد، با حذف استان سیستان و بلوچستان، وارد حد مرزی می‌شود که بر رابطه معکوس دلالت دارد. نتایج حاصل از آزمون‌های ذکر شده نشان می‌دهند هرچند بین سرمایه اجتماعی و میزان خودکشی رابطه خاصی وجود ندارد، بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و میزان خودکشی رابطه وجود دارد. در ادامه تلاش می‌شود تحلیل‌های پژوهشگر بین میزان خودکشی و بعضی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی - که در پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، موج سوم (۱۳۹۵) و پیمایش طرح بررسی و سنجش شاخص‌های فرهنگ عمومی کشور (شاخص‌های غیرثبتي) سال ۱۳۸۹ آمده است - ارائه شوند.

رابطه امنیت با میزان خودکشی

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۷)، در «پایش امنیت سرمایه‌گذاری به تفکیک استان‌ها و حوزه‌های کاری»، امنیت سرمایه‌گذاری در استان‌ها را براساس نماگرهای زیر از هم متمایز کرده است. در این بخش از مقاله، رابطه خودکشی با هر یک از نماگرها نشان داده می‌شود. روابط نشان می‌دهند رابطه خودکشی با همه نماگرهای امنیت، معکوس است؛ به

هستند که ترکیب و تجمع این عناصر با پیامد و تأثیرات متضاد در یک عامل (با پشتوانه آزمون تحلیل عاملی و آلفای کرونباخ) موجب ظهور پدیده سرمایه اجتماعی شده است که از نظر انتزاع درجه ۲ محسوب می‌شود و رابطه آن با خودکشی ضعیف است. در صورت وجود رابطه قوی و معنادار با خودکشی نیز، نتیجه چالش‌زاست و پژوهشگر باید چنین نتیجه‌ای را معقول کند. تنها رابطه معنادار بین میزان خودکشی و سرمایه اجتماعی جدید است. این شاخص بر اعتماد بین‌گروهی (هم‌محله‌ها، هم‌شهری، هم‌قومان، هم‌وطن و هم‌مذهب) دلالت دارد که در مقابل سرمایه اجتماعی قدیم است که بر روابط درون‌گروهی (همسایگان، خویشاوندان، خانواده) (عبداللهی و موسوی، ۱۳۸۶: ۲۱۹) تکیه دارد. این یافته تا اطلاع بعدی نامعقول و نامفهوم باقی خواهد ماند تا پژوهشگر بتواند آن را تفسیر و معقول کند. نمودار ۲ رابطه میزان خودکشی و سرمایه اجتماعی جدید را نشان می‌دهد.

نمودار ۲- ترسیم توزیعی رابطه سرمایه اجتماعی جدید و میزان خودکشی (سال ۱۳۸۵)

Fig 2- Scatterplot of the relationship between new social capital and suicide rate (2006)

تأثیرپذیری میزان خودکشی از سوی سرمایه اجتماعی سنجیده‌شده به وسیله سعادتمندی (۱۳۸۵) هرچند مستقیم است، معنادار نیست. این یافته با نتایج قبلی مغایر است. در یافته‌های قبلی رابطه سرمایه اجتماعی و میزان خودکشی معکوس و غیرمعنادار بود؛ ولی در اینجا رابطه مستقیم و غیرمعنادار است. در نمودار ۳ این مطلب نمایان است (استان‌های ایلام و

بخواهد داوطلبانه به جبهه بروند، فکر می‌کنید مردم تا چه اندازه به این دعوت پاسخ مثبت می‌دهند؟ (ص ۴۷۵)؛
 ۲. شما در چنین اوضاعی، تا چه اندازه حاضرید به جبهه (یا کمک در پشت جبهه فقط برای زنان و افراد ناتوان) بروید؟ (ص ۴۷۷).

عام‌گرایی:

اگر شاهد دعوی یکی از قوم‌و خویش‌های خود با یک غریبه باشید چه کار می‌کنید؟ ۱- از کسی که حق با او باشد دفاع می‌کنم. ۲- از قوم‌و خویشم دفاع می‌کنم. ۳- فقط آنها را جدا می‌کنم. ۴- اصلاً مداخله نمی‌کنم (ص ۴۷۰).

جدول ۸ ضرایب همبستگی را نشان می‌دهد.

همچنان که مشاهده می‌شود، تأثیر مستقیم و غیرمعتادار میزان افتخارآمیز بودن سیاست خارجی ایران و هویت ملی (سازه ترکیبی) بر میزان خودکشی و همچنین تأثیرپذیری مستقیم و غیرمعتادار میزان خودکشی از میزان شرکت در جنگ به صورت داوطلبانه، نشان‌دهنده جنبه غیرعادی و نامعقول است. تأثیر معکوس و غیرمعتادار تمایل به زندگی در خارج و گرفتن تابعیت کشورهای دیگر بر میزان خودکشی نیز مجال تحلیل و تفسیر بیشتری را می‌طلبد که با توجه به تأثیر غیرمعتادار بودن، ضرورتی برای معقول‌سازی آن انجام نمی‌دهیم.

رابطه مستقیم بین شاخص وفاداری ملی (جبهه‌رفتن) و میزان خودکشی، غیرمعتاداری نظریه سرمایه اجتماعی را نشان می‌دهد؛ با این ملاحظه که دقیقه‌های روشی و فنی روش پژوهش و پیمایش معتبر و پایا باشند؛ امری که مظان شک و شبهه قرار دارد. با وجود این یافته متخالف، درباره نتیجه‌گیری درباره بی‌تأثیری سرمایه اجتماعی باید با احتیاط عمل شود.

ایلام، چهارم‌حال بختیاری و لرستان با کمترین امنیت در این نماگر، بیشترین خودکشی را دارند.

رابطه خودکشی با هویت ملی، وفاداری و عام‌گرایی به منزله مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی

در پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، موج سوم (۱۳۹۵)، درباره هویت ملی، وفاداری و صداقت ملی سؤالات زیر پرسیده و نتایج آن به تفکیک استان‌ها ارائه شده است. سؤالات به قرار زیرند:

هویت ملی:

۱. آیا شما تمایل دارید در کشوری غیر از ایران زندگی کنید؟ (ص ۴۸۳)؛

۲. آیا تمایل دارید تابعیت و گذرنامه کشوری غیر از ایران را داشته باشید؟ (ص ۴۸۶)؛

۳. تا چه حد به ایرانی بودن خود افتخار می‌کنید؟ (ص ۴۸۹)؛

۴. من با وجود شاعرانی مثل فردوسی، مولوی، حافظ و سعدی از ایرانی بودن خودم احساس غرور می‌کنم. (ص ۴۹۱)؛

۵. من به فرهنگ محلی و قومی خود افتخار می‌کنم (ص ۴۹۳)؛

۶. من به امنیت و آرامش عمومی که در ایران، در مقایسه با کشورهای منطقه وجود دارد، افتخار می‌کنم (ص ۴۹۵)؛

۷. فعالیت سیاسی و دیپلماتیک وزارت خارجه در مذاکرات هسته‌ای با کشورهای جهان (۱+۵) موجب افتخار و غرور است (ص ۴۹۷).

وفاداری ملی:

۱. امیدواریم ایران دوباره جنگی را تجربه نکند؛ اما چنانچه جنگ ناخواسته‌ای بر کشور تحمیل شود و دولت از افراد

جدول ۸- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان خودکشی و مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (سال ۱۳۸۶)

Table 8- Pearson correlation coefficient between suicide rate and social capital components (2007)

تعداد ۱	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون	مؤلفه سرمایه اجتماعی
۳۰	۰/۳۱۱	-۰/۱۹۱	تمایل به زندگی در کشورهای خارجی
۳۰	۰/۳۲۵	-۰/۱۸۶	تمایل به گرفتن تابعیت کشورهای خارجی
۳۰	۰/۵۷۵	۰/۱۰۷	شرکت مردم در جنگ در صورت وقوع جنگ
۳۰	۰/۴۷۵	۰/۱۳۶	جبهه‌رفتن شخص به صورت داوطلبانه
۳۰	۰/۰۲۸	*-۰/۴۰۱	اصلاً مداخله نمی‌کنم.
۳۰	۰/۰۲۴	*۰/۴۱۱	فقط آنها را جدا می‌کنم.
۳۰	۰/۷۸	۰/۰۵۸	از قوم و خویشم دفاع می‌کنم.
۳۰	۰/۶۰۲	-۰/۰۹۹	از کسی که حق با او باشد دفاع می‌کنم.
۳۰	۰/۹۲۹	-۰/۰۱۷	تا چه حد به ایرانی بودن خود افتخار می‌کنید؟
۳۰	۰/۹۲۹	-۰/۰۴۷	من با وجود شاعرانی چون حافظ و ... احساس غرور می‌کنم.
۳۰	۰/۳۸۵	۰/۱۶۴	من به فرهنگ محلی ... افتخار می‌کنم.
۳۰	۰/۳۳۴	۰/۱۸۳	من به امنیت ... افتخار می‌کنم.
۳۰	۰/۰۱۳	*۰/۴۹۹	فعالیت دیپلماتیک وزارت خارجه ... موجب افتخار و غرور است.
۲۸	۰/۰۴۲	*۰/۳۸۷	هویت ملی ۲ و ۳

*معنادار در سطح ۰/۰۰۵

نکات: ۱. استان کرمانشاه به دلیل پرت (از منظر دو متغیر) و ناهماهنگی با بقیه حذف شد. ۲. با انجام تحلیل عاملی از گویه‌های پنج‌گانه یک عامل استخراج شد و آلفای کرونباخ این پنج گویه ۰/۸۸ است که نشان می‌دهد می‌توان این گویه‌ها را به یک متغیر فروکاست. ۳. سه استان کرمانشاه، گلستان و آذربایجان شرقی به دلیل پرت بودن از منظر دو متغیر و ناهماهنگی با بقیه حذف شدند.

رابطه خودکشی با مشارکت انتخاباتی

در سطح سنجش نگرش‌ها و واقعیت تجربی بررسی شده است که نتایج آن در جهت مخالف‌اند و به تحلیل و تفسیر بیشتر نیازمند است.

در این بخش از پژوهش رابطه مشارکت انتخاباتی با میزان خودکشی تحلیل می‌شود. جدول ۹ ضرایب همبستگی این دو متغیر را نشان می‌دهد. ذکر این نکته ضروری است که تحلیل

جدول ۹- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان خودکشی و میزان شرکت در انتخابات (سال ۱۳۸۶)

Table 9- Pearson correlation coefficient between suicide rate and turnout (2007)

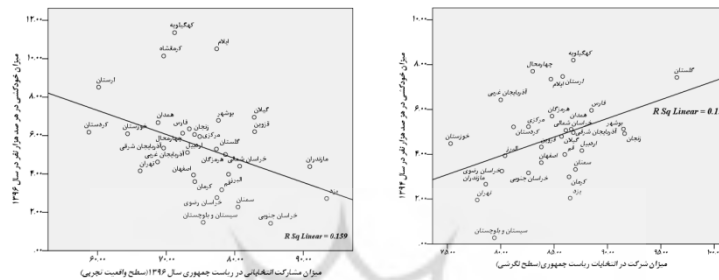
تعداد ۱	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون	مؤلفه سرمایه اجتماعی
۳۰	۰/۲۹	*۳۹۹	در آخرین انتخابات ریاست جمهوری شرکت کردم.
۳۰	۰/۰۱۳	*۴۴۸	در آخرین انتخابات مجلس شرکت کردم.
۳۰	۰/۰۱۱	*۴۶۰	در آخرین انتخابات شورا شرکت کردم.
۲۸	۰/۴۵۵	-۰/۱۴۷	مشارکت انتخاباتی ۸۸ (سطح واقعیت تجربی) ^۲
۲۸	۰/۳۹۰	-۰/۱۷۲	مشارکت انتخاباتی ۹۲ (سطح واقعیت تجربی) ^۳
۳۱	۰/۰۲۶	*-۰/۳۹۹	مشارکت انتخاباتی ۹۶ (سطح واقعیت تجربی)

*معنادار در سطح ۰/۰۰۵

۱. استان‌های کرمانشاه، ایلام و خراسان جنوبی به دلیل بالابودن میزان خودکشی جزء موارد پرت محسوب و حذف شدند

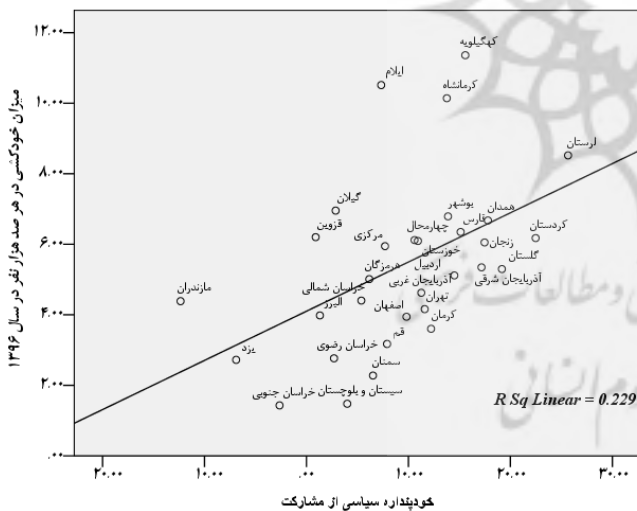
می‌کند؛ به این معنا که با افزایش میزان مشارکت انتخاباتی در استان‌ها، میزان خودکشی کم می‌شود؛ امری که مغایر با سایر یافته‌ها و به تحلیل بیشتر نیازمند است. نمودار ۵ رابطه مشارکت انتخاباتی و میزان خودکشی را در سال ۱۳۹۶ (هم در سطح نگرشی و هم در سطح واقعیت تجربی) نشان می‌دهد.

در سطح نگرشی (سنجیده شده به وسیله پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، موج سوم، ۱۳۹۵)، تأثیر مستقیم میزان شرکت در انتخابات ریاست جمهوری، مجلس و شورا بر میزان خودکشی نشان می‌دهد مؤلفه مشارکت انتخاباتی به منزله شاخصی از سرمایه اجتماعی تأثیر فزاینده‌ای بر خودکشی دارد. این در حالی است که در سطح واقعیت تجربی (مشارکت انتخاباتی و میزان خودکشی) این نسبت تغییر

نمودار ۵- ترسیم توزیعی مشارکت انتخاباتی و میزان خودکشی (سال ۱۳۹۶)

Fig 5- Scatterplot of the Relationship between electoral participation and suicide rate (2017)

نمودار ۶- ترسیم توزیعی رابطه خودپنداره سیاسی از مشارکت و

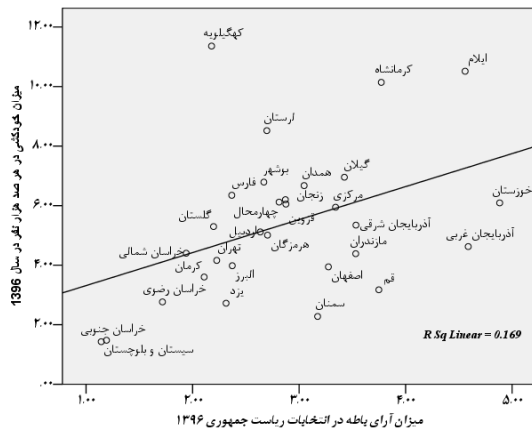
میزان خودکشی (سال ۱۳۹۶)

Fig 6- Scatterplot of the relationship between political self-concept of participation and suicide rate (2017)

اگر بخواهیم بر بیسوادی خودمان برچسب علمی بزنیم، می‌توانیم مدعی شویم که انتظارات فزاینده درباره میزان

اختلاف روابط بین میزان خودکشی و مشارکت انتخاباتی در دو سطح واقعیت تجربی و سطح نگرش‌ها نشان می‌دهد استان‌های لرستان و کردستان در زمینه مشارکت انتخاباتی تصورات فزاینده‌ای (مثبت) دارند و تصور می‌کنند مشارکت انتخاباتی آنها زیاد است؛ در حالی که در واقعیت، آن استان کمتر از آن در انتخابات شرکت می‌کند و یا استان‌های یزد و مازندران که برعکس بیشتر از انتظارات آن استان در انتخابات شرکت می‌کنند؛ به‌ازای یک واحد افزایش در این تصورات ۰/۴۷۹ واحد^۱ بر میزان خودکشی استان افزوده می‌شود؛ امری که به تحلیل بیشتر نیازمند است.

^۱ وزن بتا نشان‌دهنده این است که به‌ازای یک واحد افزایش در انحراف معیار تصورات فزاینده، ۰/۴۷۹ واحد در انحراف معیار میزان خودکشی افزوده می‌شود.

نمودار ۷- ترسیم توزیعی آرای باطله و میزان خودکشی (سال ۱۳۹۶)

Fig 7 - Scatterplot of the Relationship between waste votes and suicide rate (2017)

رابطه اعتماد با میزان خودکشی

جدول ۱۰ ضریب همبستگی اعتماد و میزان خودکشی را نشان می‌دهد.

جدول ۱۰- ضریب همبستگی پیروان بین میزان خودکشی و اعتماد به نهادهای اجتماعی (سال ۱۳۹۴)

Table 10- Pearson correlation coefficient between suicide rate and trust in social institutions in 2015

میزان خودکشی (۱۳۹۴)			مؤلفه سرمایه اجتماعی
تعداد	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیروان	
۳۱	۰/۷۶۱	۰/۰۵۷	اعتماد به مجلس شورای اسلامی
۳۱	۰/۳۵۲	۰/۱۷۳	اعتماد به مجمع تشخیص مصلحت نظام
۳۱	۰/۳۷۲	۰/۱۶۶	اعتماد به شورای نگهبان
۳۱	۰/۳۹۰	۰/۱۶۰	اعتماد به قوه قضاییه
۳۱	۰/۳۷۱	۰/۱۶۶	اعتماد به دولت
۳۱	۰/۹۴۵	-۰/۰۱۳	اعتماد به شهرداری

معنادار در سطح ۰/۰۰۵

نکته: استان کرمانشاه به دلیل بالابودن میزان خودکشی جزء موارد پرت بود که برای حفظ داده این استان میزان خودکشی با بقیه استان‌ها هم تراز شد؛ به این صورت که میزان خودکشی این استان با بالاترین میزان خودکشی استان‌ها در یک سطح قرار گرفتند.

فرض و پیش‌بینی نظریه مغایر است. ذکر این نکته ضروری است که اعتماد هسته مرکزی و سخت سرمایه اجتماعی است.

رابطه روابط خانوادگی (نزدیکان و بستگان) با میزان خودکشی این بخش از مقاله متکفل بررسی رابطه خودکشی با روابط (رابطه و قطع رابطه) خانوادگی است. این بار با استفاده از

مشارکت در استان‌ها از عوامل تأثیرگذار بر میزان خودکشی است. شخصی که در استان‌های کرمانشاه، لرستان و کهگیلویه و بویراحمد زندگی و در خیال و انتظار خود کمتر از بقیه در انتخابات شرکت می‌کند و بر این گمان است که بیشتر مردم در انتخابات شرکت می‌کنند، دچار خودکم‌بینی است. این ادعا را می‌توان درباره تفسیر میزان آرای باطل در انتخابات ریاست‌جمهوری بازسازی کرد که استان‌های دارای آرای باطل بیشتر، میزان خودکشی بیشتری نیز دارند؛ زیرا افراد آرای سفید و باطل خود را به صندوق‌ها می‌اندازند. تأثیر میزان آرای باطله در خودکشی با حذف استان کردستان ۰/۴۱۱ است که در سطح ۰/۰۲۴ معنادار است. نمودار ۷ این رابطه را نشان می‌دهد.

ضرایب همبستگی بین اعتماد و میزان خودکشی نشان می‌دهند نسبت بین این دو در جهت خلاف‌آمد نظریه‌های سرمایه اجتماعی است؛ به این معنا که در بدترین حالت آن، با افزایش اعتماد به نهادها (اعتماد نهادی) میزان خودکشی نیز افزایش می‌یابد و در خوش‌بینانه‌ترین حالت، رابطه معکوسی (فرض و پیش‌بینی نظریه) بین آنها وجود ندارد و این یافته با

با افزایش تماس و برقراری ارتباط با بستگان (ساکن یا غیرساکن در شهر) شاهد تأثیر مشابهی بر خودکشی هستیم و همگی سبب کاهش خودکشی می‌شود؛ بنابراین، می‌توان گفت هرچه قطع رابطه با نزدیکان بیشتر شود، میزان خودکشی بیشتر و هرچه قطع رابطه با بستگان ساکن بیشتر شود، میزان خودکشی کمتر می‌شود.

در توضیح و تفسیر این امر می‌توان گفت به‌لحاظ محتوا، پیامد رابطه و قطع رابطه با نزدیکان و بستگان متفاوت است و نزدیکان، شخص را درگیر در مناسباتی می‌کنند که با مناسبات با بستگان (اقوام و خویشان) متفاوت است؛ این در حالی است که در افکار عامه و منطق عمومی مردم، نزدیکان (برادر، خواهر، عمه، دایی و ...) و بستگان عموماً یکسان فرض می‌شود. جدول ۱۱ و نمودار ۸ رابطه میزان خودکشی و میزان قطع ارتباط با نزدیکان را در سال ۱۳۸۸ به‌صورت آماری و تصویری ارائه می‌کنند.

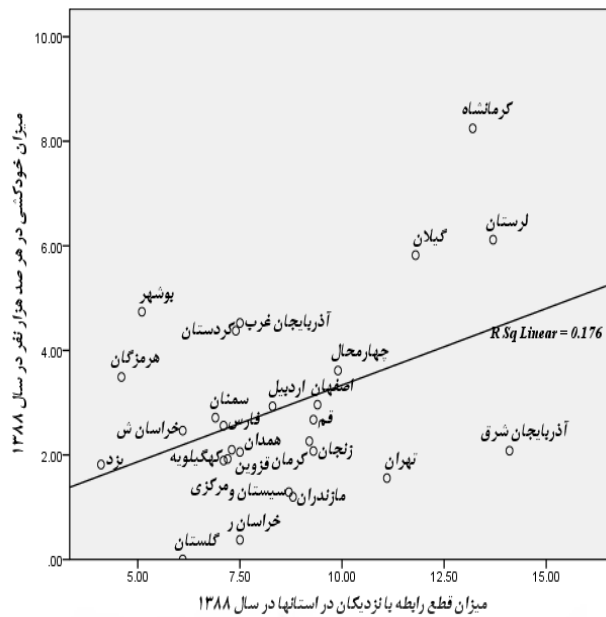
پیمایش طرح بررسی و سنجش شاخص‌های فرهنگ عمومی کشور (شاخص‌های غیرثبتي) سال ۱۳۸۹، پیوندهای خودکشی و شاخص‌های سنجیده‌شده در سال ۱۳۸۹، تحلیل و آزمون می‌شوند. در این پیمایش برحسب ارتباط آن با سرمایه اجتماعی، شاخص‌های (گویه، سؤال و یا سنجه) زیر تحلیل می‌شوند: رابطه / قطع رابطه با نزدیکان، نزدیکان ساکن / غیرساکن در شهر، بستگان ساکن / غیرساکن در شهر در سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹. جدول و نمودار زیر ضرایب همبستگی و روابط آنها را نشان می‌دهند.

ضرایب مثبت این جدول نشان می‌دهند با افزایش قطع رابطه با نزدیکان خودکشی در سطح استان زیاد می‌شود؛ در حالی که افزایش قطع رابطه با بستگان خودکشی را کاهش می‌دهد. از نظر محتوایی، تأثیر و پیامد رابطه و قطع رابطه فرد با نزدیکان و بستگان متفاوت است؛ به عبارت دیگر، تماس و برقراری ارتباط با نزدیکان تأثیر افزایش‌دهنده و قطع رابطه با آنها تأثیر کاهش‌دهنده بر خودکشی دارد. این امر در صورتی است که

جدول ۱۱- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان خودکشی و مولفه‌های روابط خانوادگی (سال ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹)

Table 11- Pearson correlation coefficient between suicide rate and family relationships (2009 and 2010)

توضیحات	ضریب همبستگی معتبر	ضریب همبستگی اولیه	گویه‌ها
حذف استان ایلام، خراسان جنوبی (پرت) و خوزستان (ناسازگار با الگوی کلی)	*۰/۴۱۹	-۰/۱۹۲	قطع رابطه با نزدیکان سال ۱۳۸۸
حذف استان ایلام (پرت)، آذربایجان شرقی و خوزستان (ناسازگار با الگوی کلی)	*۰/۳۷۶	۰/۰۳۲	قطع رابطه با نزدیکان سال ۱۳۸۹
حذف استان خراسان جنوبی، ایلام (پرت) و خوزستان (ناسازگار با الگوی کلی)	*-۰/۴۴۷	-۲۳۹	قطع رابطه با بستگان ساکن در شهر سال ۱۳۸۸
حذف استان ایلام (پرت)، آذربایجان شرقی و خوزستان (ناسازگار با الگوی کلی)	*-۰/۴۶۹	-۴۱۷	قطع رابطه با بستگان ساکن در شهر سال ۱۳۸۹

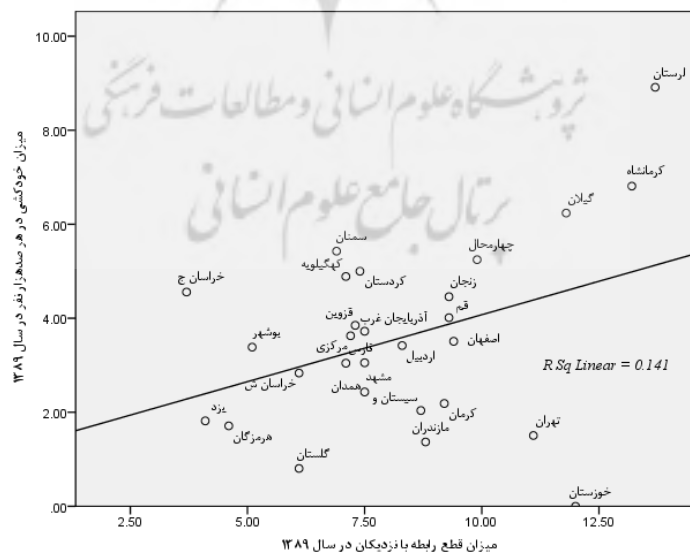

نمودار ۸- ترسیم توزیعی میزان قطع رابطه با نزدیکان و میزان خودکشی (سال ۱۳۸۸)

Fig 7- Scatterplot of the Relationship between family relationships and suicide rate (2009 and 2010)

معنادار می‌کند. نکته مهم در نمودار ۸ و ضرایب همبستگی جدول ۱۱، رابطه مستقیم بین این دو متغیر و رابطه معکوس میزان خودکشی با سایر متغیرهاست.

این نمودار از این نظر مهم است که ضریب همبستگی اولیه (بدون حذف موارد پرت و ناسازگار) برابر با $0/192-$ بود؛ در حالی که، با حذف مورد پرت (خراسان جنوبی) این ضریب وارد مرز همبستگی مثبت می‌شود و حذف استان ناسازگار با الگوی کلی (خوزستان) ضریب همبستگی را

نمودار ۹- ترسیم توزیعی میزان قطع رابطه با نزدیکان و میزان خودکشی (سال ۱۳۸۹)

Fig 9- Scatterplot of the relationship with relatives and the rate of suicide (2009 and 2010)

خودکشی بررسی شد. جدول ۱۲ ضریب همبستگی بین این میزان‌ها و میزان خودکشی را نشان می‌دهد.

در ادامه با توجه به اینکه پیامد رابطه و قطع رابطه با نزدیکان و بستگان بر میزان خودکشی متفاوت است، تأثیر میزان افرادی که متارکه کرده‌اند و افراد فراری بر میزان

جدول ۱۲- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان خودکشی و مولفه‌های روابط خانوادگی (سال ۱۳۸۹)

Table 12- Pearson correlation coefficient between suicide rate and in 2010

گویه‌ها	ضریب همبستگی معتبر	سطح معناداری
درصد افرادی که متارکه کردند	-۰/۲۱۷	۰/۲۴۹
درصد افرادی که فرار کردند	-۰/۱۶۱	۰/۳۹۶
میزان سالمند سپری	-۰/۲۳۴	۰/۲۱۴

می‌کنند؛ به اینگونه که متارکه و فرار از منزل، میزان خودکشی را کاهش می‌دهند و شخص را از فشار وارده بر خود می‌رهانند.

سپردن سالمندان به منزله شاخصی از حمایت اجتماعی نیز رابطه معکوسی با خودکشی دارد. هرچند با حذف استان‌های پرت و ناسازگار (خراسان رضوی و خوزستان، خراسان جنوبی و ایلام) ضریب همبستگی در حد مرز معکوس و مستقیم قرار می‌گیرد؛ به عبارت دیگر، بین این دو رابطه و همبستگی خاص و معناداری وجود ندارد که بخواهیم آن را معقول کنیم.

رابطه کمک مالی به دیگران (صدقه) با میزان خودکشی جدول ۱۳ رابطه خودکشی و میزان کمک مالی به دیگران (صدقه) را نشان می‌دهد که رابطه معکوس و غیرمعنادار بین آن دو وجود دارد. با افزایش میزان کمک مالی در استان‌ها میزان خودکشی کاهش می‌یابد. این مورد در راستای نظریه سرمایه اجتماعی است.

جدول ۱۳- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان خودکشی و میزان

صدقه (سال ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲)

Table 13- Pearson correlation coefficient between suicide rate and charity in 2012 and 2013

گویه‌ها	ضریب همبستگی معتبر	سطح معناداری
میزان صدقه در سال ۱۳۹۱	-۰/۱۶۲	۰/۳۷۰
میزان صدقه در سال ۱۳۹۲	-۰/۱۷۴	۰/۳۷۰

نتایج نشان دادند این دو (متارکه و فرار) بر خودکشی تأثیر معکوس دارند (هرچند رابطه معنادار نیست^۱). این یافته بر این امر دلالت دارد که در استان‌ها، هرچه میزان متارکه و فرار در خانواده‌ها افزایش یابد، از میزان خودکشی کاسته می‌شود؛ نتیجه‌ای که با یافته پژوهش صالح‌آبادی (۱۳۸۹) همخوان است که هرچه در استان ایلام طلاق بیشتر رواج یابد، میزان خودکشی کم خواهد شد^۲ و بر این دقیقه انگشت می‌گذارد که راه‌حل کاهش خودکشی در استان ایلام افزایش طلاق است. از این منظر، متارکه و فرار از منزل پیرو همان سازوکارها عمل

۱ استفاده از آزمون‌های معناداری، تنها هنگامی مناسب است که داده‌ها از یک نمونه احتمالی به دست آمده باشند. این آزمون‌ها نشان می‌دهند آیا ویژگی‌ها یا روابط مشاهده‌شده در نمونه را می‌توان برای جمعیت نیز تصور کرد یا خیر؟ آزمون‌های معناداری برای نمونه‌های غیراحتمالی کاربرد ندارند و اگر داده‌ها به یک جمعیت مربوط باشند، دیگر استفاده از آنها بی‌معناست (بلیکی، ۱۳۸۹: ۲۴). متأسفانه معناداری آماری یافته‌های پژوهش، کاملاً به‌غلط، معمولاً با اهمیت عملی یا ذاتی نتایج پژوهش به اشتباه گرفته می‌شود؛ در حالی که، این اهمیت به قضاوت ما وابسته است و نمی‌توان آن را به‌طور مکانیکی با روش‌های آماری تعیین کرد (Hakim, 1987؛ به نقل از بلیکی، ۱۳۸۹: ۲۷۰). از آنجا که معناداری در تصورات عامه و حتی خود ما، به معنای صحت، دقت، عینی و واقعی بودن نتایج پژوهش است، مجبوریم به‌صورت ناخودآگاه در تصوراتمان، بر سطح معناداری پافشاری کنیم.

۲ استان ایلام با داشتن میزان کم طلاق، شرایطی را برای زنان متأهل خانه‌دار فراهم و آنها را به خودکشی به‌منزله آخرین راه‌حل زندگی مشترک مجبور می‌کند. از این منظر، مؤلف مدعی است راه‌حل کاهش خودکشی، فراهم کردن شرایط آسان برای طلاق در استان ایلام است (صالح‌آبادی، ۱۳۸۹).

رابطه میزان نزاع و میزان خودکشی

در اینجا نزاع به منزله شکل غیرمستقیم سرمایه اجتماعی بررسی می‌شود. جدول ۱۴ ضریب همبستگی پیرسون بین میزان خودکشی و میزان نزاع را با ۱۵۵ واحد^۱ نشان می‌دهد که رابطه مستقیم و معناداری بین میزان خودکشی و میزان نزاع و درگیری وجود دارد. با کاهش سطح نزاع و درگیری در استان از میزان خودکشی مردان و کل خودکشی استان کاسته می‌شود.

جدول ۱۴- ضریب همبستگی پیرسون بین میزان خودکشی و میزان نزاع با ۱۵۵ واحد (سازمان پزشکی قانونی و مرکز آمار ایران)

Table 14- Pearson correlation coefficient between suicide rate and conflict rate (155 Cases)

گویه‌ها	ضریب همبستگی	سطح معناداری
میزان نزاع و درگیری برای مردان	۰/۲۶۹	۰/۰۰۱
میزان نزاع و درگیری در کل	۰/۲۰۰	۰/۰۱۲

بحث و استدلال

در این مقاله میزان سرمایه اجتماعی استان‌ها و مراکز آنها، به منزله سازه ترکیبی، که به وسیله پژوهشگران (عبدللهی و همکاران، ۱۳۸۶؛ حسینی و همکاران، ۱۳۸۶؛ شعبانی و سلیمانی، ۱۳۸۸؛ سعادت، ۱۳۸۵) اندازه‌گیری شده بود، هیچ‌گونه تأثیر معناداری بر میزان خودکشی نداشت. تأثیر سرمایه اجتماعی سنجیده شده به وسیله سعادت (۱۳۸۵) با حذف موارد پرت بر میزان خودکشی اندک و جهت آن مشخص نبود و در مجموع، تأثیر معنادار و مهمی نداشت. تأثیرپذیری میزان خودکشی از سرمایه اجتماعی سنجیده شده به وسیله عبداللهی و موسوی (۱۳۸۶) نیز معنادار نبود. وجود همبستگی منفی بین میزان

خودکشی و شاخص سرمایه اجتماعی - که حاصل ترکیب شاخص‌های چهارگانه (صداقت، اعتماد، مشارکت مدنی و اجتماعی) در پژوهش شعبانی و سلیمانی (۱۳۸۸) است - جای شک و شبهه وجود دارد؛ زیرا این شاخص به منزله سازه ترکیبی، محصول ترکیب شاخص‌هایی بوده است که رابطه متفاوت و مغایری با میزان خودکشی دارند؛ بنابراین، نتایج حاصل از ترکیب، تجمیع و برقراری رابطه بین شاخص‌های ترکیبی و خودکشی را باید با احتیاط به کار برد و تا اطلاع ثانویه و به دست آوردن شواهد دیگر، بهتر است نتیجه خنثی در نظر گرفته شود؛ به عبارت روشن‌تر، استفاده از سازه‌های ترکیبی و تجمیعی با اثرات متفاوت در عناصر مشکله آن، نتیجه نامعقولی به وجود می‌آورد. این مطلب برای شاخص سرمایه اجتماعی سنجیده شده به وسیله حسینی و همکاران (۱۳۸۶) نیز صادق است؛ بنابراین، می‌توان گفت سرمایه اجتماعی سنجیده شده به وسیله پژوهشگران ذکر شده، تأثیری بر میزان خودکشی ندارد؛ از این رو، می‌توانیم ادعاهای پژوهش‌های دیگر (محمدیان‌منصور، ۱۳۹۵؛ محمدیان‌منصور و همکاران، ۱۳۹۷؛ باستانی و رزمی، ۱۳۹۳) را نقد کنیم که خودکشی را به منزله شاخصی برای اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی استفاده می‌کنند.

هر یک از عناصر و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده سرمایه اجتماعی، رابطه و پیوند دیگرگونه‌ای با میزان خودکشی دارند. مشارکت اجتماعی سنجیده شده به وسیله حسینی و همکاران (۱۳۸۶) در قالب بعد ساختاری - غیررسمی آن و شعبانی و سلیمانی (۱۳۸۸) و عبداللهی و همکاران (۱۳۸۶)، در قالب سرمایه اجتماعی جدید، تأثیر منفی و معکوسی بر میزان خودکشی دارند؛ به این صورت که رفت و آمد خانوادگی و دیدوبازدید با همکاران (مشارکت اجتماعی و خانوادگی مبتنی بر روابط گرم) تأثیر کاهنده بر خودکشی دارند. با وجود این، در سطح نگرشی و پیمایشی، تأثیرات نوع روابط با نزدیکان و وابستگان بر میزان خودکشی در جهت مخالفی است. هر چه میزان قطع رابطه با نزدیکان بیشتر شود، میزان خودکشی بیشتر

^۱ در این بخش از مقاله با جمع‌بندی ۵ سال میزان خودکشی و میزان نزاع برای سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶ تحلیل ارائه شد. یادآوری این نکته ضروری است که نتایج آزمون با ۱۵۵ واحد تحلیل و نتایج آزمون به صورت تفکیک سال به سال یکسان بود. تحلیل سری زمانی شاید تحلیل دقیق‌تری را نشان دهد؛ امری که در این پژوهش انجام نشد.

و هرچه میزان قطع رابطه با بستگان ساکن بیشتر شود، میزان خودکشی کمتر می‌شود. نتایج پژوهش همچنین نشان دادند متارکه و فرار از خانواده بر میزان خودکشی تأثیر معکوس دارند و با افزایش میزان متارکه و فرار از خانواده در استان‌ها، از میزان خودکشی کاسته و شخص از فشار وارده بر خود رها می‌شود.

تأثیر مشارکت مدنی بر سرمایه اجتماعی در هاله‌ای از ابهام قرار دارد و تأثیر آن در سطح نگرشی (سنجیده‌شده به وسیله پژوهشگران و مؤسسات پژوهشی) و آماری (واقعیت تجربی) متفاوت است. رابطه میزان خودکشی با مشارکت مدنی سنجیده‌شده به وسیله شعبانی و سلیمانی (۱۳۸۸) معکوس و غیرمعنادار است؛ در حالی که، این امر با شاخص سرمایه اجتماعی حسینی و همکاران (۱۳۸۶) در قالب بعد ساختاری - نهادی معکوس و معنادار است. در سطح نگرشی (سنجیده‌شده به وسیله پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، موج سوم، ۱۳۹۵)، رابطه میزان شرکت در انتخابات ریاست‌جمهوری، مجلس و شورا با میزان خودکشی، نشان می‌دهد مشارکت انتخاباتی تأثیر فزاینده‌ای بر خودکشی دارد؛ این در حالی است که در سطح واقعیت تجربی (مشارکت انتخاباتی در دوره‌های ریاست‌جمهوری) این نسبت تغییر می‌کند؛ به این معنا که با افزایش میزان مشارکت انتخاباتی در استان‌ها، میزان خودکشی کم می‌شود. تأثیر میزان آرای باطله بر میزان خودکشی نیز مستقیم و معنادار است و با افزایش میزان آرای باطله در استان‌ها میزان خودکشی در استان‌ها نیز افزایش می‌یابد.

ضرایب همبستگی بین اعتماد و میزان خودکشی نشان می‌دهند نسبت بین این دو برعکس نظریه سرمایه اجتماعی است؛ به این معنا که در بدترین حالت آن، با افزایش اعتماد به نهادها (اعتماد نهادی) میزان خودکشی افزایش می‌یابد و در خوش‌بینانه‌ترین حالت، رابطه معکوسی (فرض و پیش‌بینی مطابق این نظریه) بین آنها وجود ندارد و این یافته با فرض و پیش‌بینی نظریه سرمایه اجتماعی مغایر است. ذکر این نکته ضروری است که اعتماد، هسته مرکزی و سخت سرمایه

اجتماعی است.

رابطه صداقت و میزان خودکشی مثبت (مستقیم) و غیرمعنادار است. با وجود چنین رابطه‌ای، می‌توان این یافته را نامعقول در نظر گرفت؛ زیرا با افزایش صداقت در سطح استان میزان خودکشی افزایش می‌یابد. در تضعیف این رابطه نامعقول می‌توان به رابطه معکوس فرهنگ وفای به عهد، صداقت و درستی سنجیده‌شده به وسیله مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۷) با میزان خودکشی اشاره کرد که در جهت عکس نتیجه ذکر شده است و این یافته نامعقول را معقول می‌کند. رابطه خودکشی با همه نماگرهای امنیت، معکوس است. بعد مهم امنیت که خودکشی با آن رابطه مهم و معنادار دارد، نماگر مصونیت جان و مال شهروندان از تعرض است که از شش مؤلفه آماری^۱ تشکیل شده است.

درباره تأثیرپذیری میزان خودکشی از میزان نزاع در استان‌ها، مقاله مدعی است با کاهش سطح نزاع و درگیری در استان‌ها، از میزان خودکشی مردان و کل خودکشی کاسته می‌شود. تأثیرگذاری معکوس و غیرمعنادار تمایل به زندگی در خارج و گرفتن تابعیت کشورهای دیگر بر میزان خودکشی و تأثیرپذیری مستقیم و غیرمعنادار میزان خودکشی از متغیرهای میزان افتخارآمیز بودن سیاست خارجی ایران، هویت ملی (سازه ترکیبی) و میزان شرکت در جنگ به وسیله خود شاخص و سایر مردم، جنبه غیرعادی و نامعقولی را نمایان می‌کند که بی‌کفایتی ادعاهای نظریه سرمایه اجتماعی را نشان می‌دهد.

نتیجه

در سطح استان‌های ایران سرمایه اجتماعی به دو روش اندازه‌گیری شده است که هر یک قرائت خاصی از واقعیت و اعتبار و پایایی آنها متفاوت است. از نظر اعتبار و پایایی،

^۱ شاخص آماری در نقطه مقابل شاخص پیمایشی قرار داشته و دلالت بر واقعیت تجربی می‌کند، درحالی‌که نگرش‌ها و ارزش‌ها در سطح پیمایش سنجیده می‌شوند مؤلفه‌های آماری نسبت به مؤلفه‌های پیمایشی اعتبار و پایایی بیشتری دارند؛ اما به معنای عین بودن آن با واقعیت نیست.

تابعیت کشورهای دیگر، ۳. میزان افتخارآمیز بودن سیاست خارجی ایران، ۴. هویت ملی (سازه ترکیبی)، ۵. میزان شرکت در جنگ به وسیله خود شخص و سایر مردم که باید پژوهشگران دیگر آن را بررسی انتقادی کنند.

برای ترسیم شخصیت فرد خودکش براساس دستاوردهای این پژوهش و با توجه به متغیرهای مستقل (عوامل مؤثر)، می‌توان شخص خودکش را فردی دانست که:

۱. مشارکت اجتماعی اندکی دارد. کمتر رفت‌وآمد خانوادگی و دیدوبازدید با همکاران دارد. با نزدیکان قطع رابطه کرده و ممکن است با بستگان رابطه محدودی داشته باشد.
۲. نمی‌تواند با همسر خود متارکه کند یا از او طلاق بگیرد یا از خانواده فرار کند.
۳. کمتر در انتخابات شرکت می‌کند و در صورت شرکت در آن رأی سفید و باطل به صندوق می‌اندازد.
۴. دچار خودکم‌بینی است.
۵. به افراد و نظام اعتماد دارد.
۶. آدم صادقی است یا دست‌کم دروغگو نیست.
۷. احساس امنیت نمی‌کند.
۸. به زندگی در خارج از کشور تمایلی ندارد و خواهان گرفتن تابعیت کشورهای دیگر نیست.

براساس این تعریف، چنین فردی بعضی از وجوه سرمایه اجتماعی را دارد. همچنین مهم‌ترین مولفه سرمایه اجتماعی - اعتماد اجتماعی - را دارد. به نظر می‌رسد نوساناتی بودن میزان سرمایه اجتماعی موجب نمی‌شود فرد خودکشی کند؛ بلکه آنچه موجب خودکشی شخص می‌شود، نداشتن اراده زیستن یا نخواستن ادامه زندگی است. شخصی که مشارکت اجتماعی و انتخاباتی اندکی دارد، کمتر رفت‌وآمد خانوادگی و دیدوبازدید با همکاران دارد، تمایلی برای زندگی در خارج ندارد و ... که همگی نشان می‌دهند اراده شخص دچار نوساناتی شده است. برای نظریه‌سازی براساس این شخصیت،

سنجش و اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی در سطح پیمایشی و نگرشی در وضعیت نامناسبی از اندازه‌گیری در سطح آمار قرار دارد. هرچند پژوهش‌های انجام‌شده برای سنجش سرمایه اجتماعی، اعتبار و پایایی خود را اعلام کرده‌اند، اطمینانی به این اعتبار و پایایی نیست. بنابراین، برای تأکید یافته‌های پژوهش، یافته‌های مستخرج و مستنبط از داده‌های آماری از نظر اعتبار و پایایی، اعتبار بیشتری نسبت به داده‌های سطح پیمایشی و نگرشی دارند.

نتایج به‌دست‌آمده از این مقاله بر این امر تکیه دارند که روابط آزمون‌شده در سطح واقعیت تجربی که داده‌های خود را از آمار گرفته‌اند، با اطمینان بیشتری گزارش و در مقابل، روابط مستخرج از پیمایش و نگرش با احتیاط گزارش می‌شوند. پژوهش نشان داد سرمایه اجتماعی و اعتماد، تأثیری بر میزان خودکشی ندارند و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده آن، روابط دیگرگونه با میزان خودکشی دارند. مشارکت اجتماعی که براساس رفت‌وآمد خانوادگی است، بر میزان خودکشی تأثیر کاهنده می‌گذارد؛ البته در سطح پیمایش، قطع رابطه با بستگان، میزان خودکشی را کاهش می‌دهد (یافته متفاوت با سطح آمار). همچنین مشارکت سیاسی یا مدنی که در این مقاله در شکل مشارکت انتخاباتی مطرح شده است، تأثیر کاهنده بر میزان خودکشی دارد؛ ولی در سطح پیمایش این تأثیر متفاوت است و موجب افزایش خودکشی می‌شود که باید با این یافته با احتیاط عمل کرد. امنیت به‌منزله مؤلفه دیگر سرمایه اجتماعی، تأثیر کاهنده بر خودکشی دارد و با افزایش امنیت، خودکشی کاهش می‌یابد. این یافته در سطح آماری و واقعیت تجربی است و می‌توان به آن اتکا کرد. میزان نزاع نیز که سنجش آن در سطح آماری است، رابطه مستقیمی با میزان خودکشی دارد و با کاهش سطح نزاع و درگیری در استان‌های ایران، میزان خودکشی کاهش می‌یابد. بعضی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی که داده‌های آنها در سطح پیمایش و نگرش جمع‌آوری شده است، رابطه نامعقولی با میزان خودکشی دارند؛ از جمله: ۱. تمایل به زندگی در خارج، ۲. گرفتن

۱ این امر از مقاله مؤلف (صالح‌آبادی، ۱۳۸۹) درباره رابطه خودکشی و طلاق استخراج شده است.

نظریه آرتور شوپنهاور که جهان را همچون اراده می‌داند، ما را در نظریه‌سازی رهنمون کند^۱. بحثی که می‌توان درباره آن فرضیه‌سازی کرد و راه را برای آزمون فرضیه‌ها باز می‌گذارد.

منابع

- اباذری، ی. (۱۳۸۷). *خرد جامعه‌شناسی*. تهران: طرح نو.
- احمدی، ح. و ابوترابی‌زارچی، ف. (۱۳۹۱). «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و میزان خودکشی در استان‌های کشور»، *فصلنامه راهبرد اجتماعی و فرهنگی*، س ۱، ش ۲، ص ۶۳-۷۹.
- اخوان‌کاظمی، م. (۱۳۸۹). «سرمایه اجتماعی و خودکشی (با تأکید بر استان ایلام)»، *مجموعه مقالات همایش ملی خودکشی*، تهران: جامعه‌شناسان. ص ۳۱-۴۴.
- ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، موج سوم. (۱۳۹۵). گزارش کشوری، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، دفتر طرح‌های ملی.
- استونز، ر. (۱۳۷۹). *متفکران بزرگ جامعه‌شناسی*. ترجمه مهرداد میردامادی، تهران: مرکز.
- امینی‌ارانی، م؛ موسوی، م. و رفیعی، ح. (۱۳۹۰). «رابطه سرمایه اجتماعی با سلامت اجتماعی در ایران»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، س ۱۱، ش ۴۲، ص ۲۰۳-۲۲۸.
- باستانی، ع. و رزمی، م. (۱۳۹۳). «تعیین و رتبه‌بندی سرمایه اجتماعی در استان‌های ایران با استفاده از روش غیرمستقیم»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، س ۱۴، ش ۵۵، ص ۴۵-۷۷.

به‌ناچار گرفتار همان‌گویی (Tautology) خواهیم شد و گزاره‌ای بیان خواهیم کرد که در قالب گزاره^۱ تحلیلی است تا ترکیبی. گزاره به این قرار است: نداشتن اراده زندگی یا نخواستن زندگی موجب خودکشی می‌شود.

هرچند تعریف و تبیین خودکشی با استفاده از مفهوم نخواستن زندگی یا نداشتن اراده زیستن یک گزاره تحلیلی و همان‌گویی است، این امر را مشخص می‌کند که در استان‌های دارای میزان خودکشی بالا، میل به زندگی و اراده زندگی پایین است؛ امری که در نظریه‌سازی به ما کمک می‌کند. این نکته مهم است که خودکشی امری عقلانی نیست؛ بلکه امری غیرعقلانی است و جایگاه آن در بخش اراده است. شاید

^۱ عبارات و گزاره‌های تحلیلی، گزاره‌هایی هستند که صدق و کذب آنها منطقی است؛ یعنی موضوع مندرج در محمول است؛ بنابراین، برای تعیین درستی آنها به رجوع به عالم خارج نیازی نیست؛ اما عبارات ترکیبی گزاره‌هایی هستند که موضوع در محمول مندرج نیست و صدق و کذب آنها تجربی است و باید برای تعیین صدق و کذب آن به عالم خارج و واقعیات رجوع کرد. راین در این زمینه می‌نویسد: برای تشخیص صدق و کذب یک عبارت تحلیلی، جز به خود عبارت و معانی مفردات آن، به‌جای دیگر نباید رجوع کرد؛ اما برای تشخیص صدق و کذب عبارات تألیفی (ترکیبی) پس از فهم مراد آنها، باید به جهان بیرون مراجعه کنیم و وضع جهان را از روی فزاین به دست آوریم. صدق و کذب عبارت تحلیلی نسبت به خود عبارت، درونی است؛ در حالی که صدق و کذب عبارت تألیفی (ترکیبی) نسبت به آن، بیرونی است؛ بدین معنی که بر مطابقت با عالم خارج متوقف است (راین، ۱۳۷۲: ۳۴). او این مثال پیش پا افتاده را ارائه می‌دهد که جمله «همه افراد عزب بی‌همسرند»، جمله‌ای نیست که هیچ جامعه‌شناس عاقلی بخواهد درباره آن پژوهش علمی کند. هرکس گمان کند ارزش دارد درباره این مطلب پژوهش انجام شود که چند تن از عزب‌های محله همسر ندارند، با این گمان، مشت خود را باز کرده است که معنی لفظ عزب را نمی‌داند. فرض کنیم او می‌خواهد سیاهه‌ای از افراد عزب محله تهیه کند؛ افرادی که نامشان در سیاهه آمده است، اگر بخواهند عزب باشند، باید بی‌همسر باشند؛ به عبارت دیگر، یکی از ملاک‌های عزب بودن، بی‌همسر بودن است و هر سیاهه‌ای از عزب‌ها تهیه کنیم، درواقع، از بی‌همسران تهیه کرده‌ایم و هر سیاهه‌ای که حاوی نام مردان بی‌همسر نباشد، برحسب تعریف سیاهه افراد عزب نیست (راین، ۱۳۷۲: ۳۴). برای اطلاع بیشتر و تخصصی‌تر، ر. ک. مهاجری (۱۳۸۹) و زاهدی (۱۳۸۱).

۲. آرتور شوپنهاور، در واکنش انتقادی به دستگاه اخلاقی خردگرای کانت، ادعا می‌کند که پایه اخلاق، شفقت و مهر است که این امر بیشتر در دل ریشه داد تا در عقل (ذهن) (چلبی، ۱۳۷۵). دورکیم نیز به‌منزله پیرو شوپنهاور، سعی کرد با آشتی دادن نظرهای کانت و شوپنهاور، اخلاق را به‌درستی بر دو پایه دل (عشق) و عقل (ذهن) ببیند (چلبی، ۱۳۷۵). مسترویچ، دورکیم را پیرو «آرتور شوپنهاور» دانسته است (اباذری، ۱۳۸۷: ۸۹).

- بخارایی، الف. و میرزایی، الف. (۱۳۹۴). «فراتحلیل مطالعات خودکشی در استان ایلام»، *مجله فرهنگ ایلام*، ش ۴۷ و ۴۶، ص ۱۳۴-۱۱۵.
- بلیکی، ن. (۱۳۸۹). *طراحی پژوهش‌های اجتماعی*. ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نشر نی.
- بودن، ر. (۱۳۷۰). *منطق اجتماعی، روش تحلیل مسائل اجتماعی*. ترجمه عبدالحسین نیک‌گوهر، تهران: جاویدان.
- بودن، ر. (۱۳۸۳). *مطالعاتی در آثار جامعه‌شناسان کلاسیک*. ترجمه باقر پرهام، تهران: نشر مرکز.
- بودن، ر. و بوریکو، ف. (۱۳۸۵). *فرهنگ انتقادی جامعه‌شناسی*. ترجمه عبدالحسین نیک‌گوهر، تهران: فرهنگ معاصر.
- بهزاد، د. (۱۳۸۱). «سرمایه اجتماعی بستری برای ارتقای سلامت روان»، *فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی*، ش ۲، ص ۵۳-۴۳.
- پناغی، ل؛ قهاری، ش. احمدآبادی، ز. و یوسفی، ح. (۱۳۸۷). «همسرآزاری و سلامت روانی: نقش حمایت اجتماعی و راهبردهای مقابله»، *فصلنامه روان‌شناسان ایرانی*، ش ۵، ص ۷۹-۶۹.
- توکلی، خ. (۱۳۸۹). «بررسی رابطه میان انواع سرمایه اجتماعی و خودکشی در استان‌های ایران»، *مجموعه مقالات همایش ملی خودکشی؛ علل، پیامدها و راهکارها*، تهران: جامعه‌شناسان. ص ۱۴۰-۱۲۱.
- جلیلیان، الف. (۱۳۹۲). *شناخت رابطه شبکه اجتماعی با اقدام به خودکشی زنان شهرستان اسلام‌آباد غرب*. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- چلبی، م. (۱۳۷۵). *جامعه‌شناسی نظم، تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی*. تهران: نشر نی.
- چلبی، م. و مبارکی، م. (۱۳۸۴). «تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و جرم در سطوح خرد و کلان»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، د ۶، ش ۲، ص ۳-۲۳.
- حسینی، الف؛ علمی، ز. و شاعرپور، م. (۱۳۸۶). «رتبه‌بندی سرمایه اجتماعی در مراکز استان‌های کشور»، *رفاه اجتماعی*، ش ۲۶، ص ۸۴-۵۹.
- حیدرآبادی، الف. و صالح‌آبادی، الف. (۱۳۹۶). «سرمایه اجتماعی و توسعه در استان‌های ایران»، *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، س ۹، ش ۲، ص ۶۷-۵۳.
- خانزادی، الف؛ مرادی، س. و حیدریان، م. (۱۳۹۵). «بررسی تأثیر نااطمینانی اقتصادی بر میزان خودکشی در ایران در چارچوب یک رویکرد اقتصادی - اجتماعی»، *جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه*، د ۵، ش ۲، ص ۷۱-۴۱.
- دینی‌ترکمانی، ع. (۱۳۸۵). «تبیین افول سرمایه اجتماعی»، *فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی*، س ۶، ش ۲۳، ص ۱۷۱-۱۴۷.
- راین، الف. (۱۳۷۲). *فلسفه علوم اجتماعی*. تهران: صراط.
- رضائیان، م. (۱۳۹۱). «مقایسه آمار وزارت بهداشت با آمار مرکز آمار ایران پیرامون موارد خودکشی ثبت‌شده در ایران»، *تحقیقات نظام سلامت*، د ۸، ش ۷، ص ۱۱۹۰-۱۹۶.
- رفیع‌پور، ف. (۱۳۸۷). *توسعه و تضاد، کوششی در جهت تحلیل علل پیدایش انقلاب اسلامی و مسائل اجتماعی ایران*، تهران: انتشار.
- روت، م. (۱۳۸۹). *فلسفه علوم اجتماعی: روش‌ها، آرمان‌ها و سیاست‌های پژوهش اجتماعی*، ترجمه محمد شجاعیان، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- زاهدی، م. (۱۳۸۱). «کواپن و گزاره‌های تحلیلی»، *متین*، ش ۱۴، ص ۵۷-۷۴.
- زیوری‌طباطبایی، الف. (۱۳۸۹). *بررسی عوامل مؤثر بر اقدام به خودکشی با تأکید بر حمایت اجتماعی*، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه

- علاوه طباطبایی.
 سالنامه آماری فرهنگ و علم. (۱۳۹۵). ناشر: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
 سعادت، ر. (۱۳۸۵). «تخمین سطح و توزیع سرمایه اجتماعی استان‌ها»، *رفاه اجتماعی*، ش ۲۳، ص ۱۹۶-۱۷۳.
 شارع‌پور، م. (۱۳۸۰). «فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن»، *نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران*، س ۱، ش ۳، ص ۱۱۲-۱۰۱.
 شعبانی، الف. و سلیمانی، م. (۱۳۸۸). «سنجش و رتبه‌بندی سطح سرمایه اجتماعی در استان‌های کشور (سال ۱۳۸۷)»، *دوفصلنامه مطالعات اقتصاد اسلامی*، د ۱، ش ۲، ص ۱۱۹-۹۵.
 صالح‌آبادی، الف. (۱۳۸۹). «بررسی علل خودکشی زنان متأهل خانه‌دار در ایلام»، *مجموعه مقالات همایش ملی خودکشی؛ علل، پیامدها و راهکارها*، تهران: جامعه‌شناسان، ص ۱۵۵-۱۶۸.
 طالبان، م. (۱۳۹۹). «دینداری و پتانسیل اعتراض سیاسی»، *مسائل اجتماعی ایران*، د ۱۱، ش ۱، ص ۱۴۳-۱۷۶.
 طرح بررسی و سنجش شاخص‌های فرهنگ عمومی کشور (شاخص‌های غیرثبیتی) سال ۱۳۸۹، گزارش کل کشور (۱۳۹۱). مؤسسه انتشارات کتاب نشر.
 عبداللهی، م. (۱۳۸۶). «مسائل و راه‌حل‌های سنجش و تحلیل سرمایه اجتماعی در ایران»، *فصلنامه علوم اجتماعی*، ش ۳۸ و ۳۹، ص ۳۱-۵۷.
 عبداللهی، م. و موسوی، م. (۱۳۸۶). «سرمایه اجتماعی در ایران: وضعیت موجود، دورنمای آینده و امکان‌شناسی گذار»، *رفاه اجتماعی*، د ۶، ش ۲۵، ص ۱۹۵-۲۳۴.
 علیوردی‌نیا، الف؛ رضایی، الف. و پیرو، ف. (۱۳۹۰). «تحلیل جامعه‌شناختی گرایش دانشجویان نسبت به خودکشی»، *جامعه‌شناسی کاربردی دانشگاه اصفهان*، د ۲۲، ش ۴، ص ۱-۱۸.
 کاظمی‌پور، ع. (۱۳۸۳). *سرمایه اجتماعی در ایران*، تحلیل
- ثانویه پیمایش‌های ۱۳۵۳-۱۳۸۲، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران: دفتر طرح‌های ملی.
 لیتل، د. (۱۳۷۳). *تبیین در علوم اجتماعی*. ترجمه عبدالکریم سروش، تهران: صراط.
 محمدیان‌منصور، ص. (۱۳۹۵). *تأثیر اندازه دولت بر سرمایه اجتماعی در استان‌های ایران*، پایان‌نامه دکتری تخصصی، دانشگاه لرستان.
 محمدیان‌منصور، ص؛ جعفری، م. و مهرگان، ن. (۱۳۹۷). «تأثیر اندازه دولت بر سرمایه اجتماعی در استان‌های ایران»، *فصلنامه اقتصاد و الگوسازی*، د ۹، ش (۱) ۳۳، ص ۵۵-۸۷.
 مدنی‌قهفرخی، س. (۱۳۸۳). «پیامدهای جنسیتی تخریب سرمایه اجتماعی»، *نامه علوم اجتماعی*، س ۱۱، ش (۳) ۲۳، ص ۳۴-۷.
 مرادی، ع؛ اکبری‌زردخانه، س. چراغی، ف. و فولادوند، خ. (۱۳۸۷). «بررسی تأثیر خانواده و حمایت اجتماعی در خودکشی دانشجویان»، *فصلنامه خانواده‌پژوهی*، س ۵، ش ۱، ص ۵۰۲-۴۸۷.
 مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۷). *پایش امنیت سرمایه‌گذاری به تفکیک استان‌ها و حوزه‌های کاری*، کد موضوعی: ۲۲۰ شماره مسلسل: ۱۷۵۲۸، معاونت پژوهش‌های اقتصادی، دفتر مطالعات اقتصادی، تارنمای زیر:
<https://rc.Majlis.Ir/fa/news/show/1286990>
 موسوی، ی. و افضلی، م. (۱۳۹۵). «بررسی ارتباط بین سرمایه اجتماعی و الگوی خودکشی آنومیک در میان زنان اقدام‌کننده به خودکشی»، *پنجمین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی و علوم اجتماعی*، تهران: همایشگران مهر اشراق.
 موسی‌نژاد، ع. (۱۳۸۹). «زنان و خودکشی: به‌سوی مدلی جهت تبیین خودکشی زنان در ایلام»، *مجموعه مقالات همایش ملی خودکشی؛ علل، پیامدها و راهکارها*، تهران: جامعه‌شناسان، ص ۲۶۶-۲۳۳.

- مهاجری، م. (۱۳۸۹). «آیا تمایز تحلیلی - تألیفی جزئی است؟»، فصلنامه ذهن، د ۱۱، ش ۴۲، ص ۵۶-۸۰.
- مهری، ن. (۱۳۹۰). «فقر فراتحلیل در پژوهش‌های علوم اجتماعی در ایران»، پژوهش اجتماعی، د ۴، ش ۱۱، ص ۱۴۹-۱۷۰.
- نوریس، پ. و اینگلهارت، ر. (۱۳۸۷). مقدس و عرفی: دین و سیاست در جهان: کندوکاوی در جوامع مذهبی و غیرمذهبی جهان، ترجمه مریم وتر، تهران: کویر.
- Atkinson, J. M. (1968). On the sociology of suicide. *The Sociological Review*, 16 (1), 83-92.
- Boudon, R. & Bourricaud, F. (1989). *A critical dictionary of sociology*. Translated By: Peter Hamilton, London: Routledge.
- Kitsuse, J. I. & Cicourel, A. V. (1963). A note on the uses of official statistics, *Social Problems*, 11 (2), 131-139.

